סדר התפילה · הגדה · מפרשים

שפה אחת על הגדה של פסח

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שפה אחת על הגדה של פסח

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שפה-אחת-על-הגדה-של-פסח/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

מגיד 4
הא לחמא עניא 4
מה נשתנה 7
עבדים היינו 8
מעשה שהיה בבני ברק 9
כנגד ארבעה בנים 11
מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו 17
ארמי אבד אבי 19
עשר המכות 23
דיינו 24
פסח מצה ומרור 25
חצי הלל 25
ברך 27
שפוך חמתך 27
הלל 27
מסיימים את ההלל 27
מזמורי הודיה 28

מגיד

הא לחמא עניא

פסקה ג

א"ה כדי שלא להניח הנייר חלק אמר לבי אפיק **שפ"ה אחת** ר"ת שפה הגדה של פסח והיא קונטרס קטן פרט למזומן קצת פירוש ההגדה. וה' ברחמיו יעזרנו על דבר כבוד שמו לתורה ולתעודה. יורינו מדרכיו לעשות רצונו כרצונו ויאיר עינינו בתורתו. היוצר אדר היקר כלי חמדה אכי"ר.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. אפשר לומר במה שנודע כי כל גלות מצרים היה לברר ניצוצי הקדושה אשר היו מפוזרים ומפורדים במצרים ערות הארץ ולא זזו משם עד שעשאוה כמצודה שאין בה דגים כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל. ונודע מיסודו של רבינו האר"י זצ"ל גם כן שעל ידי האכילה מתבררים ניצוצות הקדושה מדצח"ם וכל אחד מעלה לפי כחו ניצוצות הקדושה והפסולת יצא.

ובזה כתבו המפרשים שזה טעם משז"ל שהמן היה נבלע באברים שהמן היה יורד מן השמים ממקום עליון והיה הכל קדוש ורוחניות מופלא ולא היה בו פסולת ומשו"ה נבלע באברים עכ"ד. אמנם עם כל זה אני מסתפק דאפשר כי גם ע"י אכילת המן היה בירור עליון רוחני מאד ולא יש פסולת ח"ו וזהו איש לפי אכלו לקטו. או שמא ע"י אכילת המן היו מבררים ני' הקדושה אשר במדבר וכעת לא מצאתי גילוי בדברי רבינו האר"י זצ"ל.

ומן האמור אפשר ליתן טעם לאכילת הק"פ על מצות ומרורים שהם בחינת צומח וחי לעשות בירור גדול וגמר הבירור ע"י אכילה זו בארץ מצרים ע"י המצה הרומז' לשכינה כי כל הבירורין נעשים על ידה ובכח מצות מצה אחר שמסרו עצמם על ק"ה ונתקדש כל גופם כמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל גבי פנחס יכלו לעשות בירור גדול מדומם צומח חי כי לא יבצר איזה עפר הדק הנדבק במרורים והקרבן עצמו הוא להעלות הברורים ובהצטרפו' כל זה הפליאו לגמור כל הברורים ממצרים ערות הארץ וז"ש הא לחמא עניא כמ"ש גורי האר"י זצ"ל דרומז לשכינה ה"א אחרונה וז"ש הא שהיא לחמא עניא בסוד דלית לה מגרמא אלא שהיא כלה כלולה והוא רמז למצה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים על הק"פ כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ורמז דהוצרכו אכילת מצה בחי' השכינה אחר שנתקדשו לעשות גמר לבירורים ע"י הקרבן שמקרב הכחות העליונים והאכילה לתקן הבירורים שנפלו בדומם צומח חי שיעלו למדבר ויהיה גמר הבירור ונודע כי גמר הבירור קשה מאד ולכן הוצרך הק"פ ואכילתו ע"י מצות ומרומים הא למגמ"ר סדרי בירורין, ואחר שרמז יתרון הכשר באכילה שהיא לברר אמר כל דכפין ייתי ויכול:

השתא הכא עבדי וכו' להבין הכפל והשינוי. אפשר במשז"ל דבשכר הקיווי אנחנו נגאלים ובזה פירש הרב מהר"י בר דוד ז"ל בס' הנחמד צמח דוד מטבע הברכה את צמח דוד מהרה תצמיח כי לישועתך קוינו כל היום דתיבת כי נראה נתינת טעם ואינו מובן אבל עפ"י מאמר רז"ל האמור א"ש את צמח דוד מהרה תצמיח דהא לישועתך קוינו ובשכר הקיווי אתה גואלנו ודפח"ח. ואפשר שזה רמז המגיד השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל שאנו מקוים דלשנה הבאה בארעא דישראל ומשום נועם מוסר לא פירש דבריו אבל מובן דאיך יתכן שכל ישראל נהיה בארץ אם לא בגאולה ובשכר זה הקיווי כה יעשה השתא הכא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין כי כן דבר המלך ע"י עבדיו רז"ל דבשכר הקיווי אנו נגאלים.

ואפשר לרמוז מה שמצאתי בס' כתיבת יד וז"ל טעם לגלות מצרים ידוע כי אדם פגם בשם הוי"ה ולכן יצאו ממנו ד' דורות רשעים "אנוש "מבול "סדום "הפלגה ועליהם אמר דוד בדמעתי ערשי אמס"ה והאבות באו לתקנם אברהם תקן עון אנוש ע"ז ושרף פסילי אביו לקיים פסילי אלהיהם תשרפון באש וגם הוא נפל לאור כשדים וירד אברהם למצרים ללקוט אלו הנשמו' ולהיו' כי לא השלים תקון אנוש אמרו רז"ל ראוי היה אברהם אבינו ע"ה לישרף באש לתקן דור אנוש בשלימות אלא צפה הקב"ה ביעקב אע"ה שגם הוא תקן עון אנוש לכן ניצול אברהם. דור המבול חטאו בעריות ופגמו ברית קדש בא יצחק ותקן שהוא ראש לנמולים לח' ימים וכתיב ואת בריתי (במבול) אקים את יצחק. דור הפלגה באו בגלגול אנשי סדום דכתיב ואנשי העיר שבנו עיר ומגדל הם אנשי סדום. יעקב אע"ה תקן שניהם ע"י רחל ולאה ובאו אח"כ משה וישראל במצרים לתקן אלו הנשמות כי מצרים היא עומק הקליפות דכתיב מכל הערים אשר סביבותכם מהם תקנו עבד ואמה מהם תקנו שיקחו מהם עבד ואמה הם הנשמות שנפלו שם וכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ר"ת אמס"ה לתקנם ואלו הם סוד ד' קליפות דכתיב אל גנת אגוז ירדתי והאגוז יש לו ארבע קליפות. כנגד המבול השליכו ישראל במים ובמשה כתיב מן המים משיתיהו ותקן עון המבול. ולתקן עון אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' אז ישיר משה. בימי אנוש נעשה יבשה ים ועתה נעשה לישראל ים יבשה והוא עצמו אותו הים שנתחדש בימי אנוש. אנשי סדום הוכו בסנוירים מתו בחשך מצרים. דור הפלגה שבנו עיר ומגדל ע"י לבנים באו ישראל בחמר ולבנים וטיט לתקנם ועדיין יש מאלו ד' דורות שלא נתקנו באו ישראל בד' גליות לתקנם וכאשר ישלמו כל ניצוצות אלו יבא המשיח ואז יהיה שלם שם הוי"ה והיה ה' למלך עכ"ה יהיה ה' אחד ושמו אחד עכ"ל קצת בקצור ואפשר לרמוז כי כל הברורים הם ע"י השכינה שהיא ה"א וז"ש הא לחמא עניא די אכלו

אבהתנא לחמא עניא די אכלו אבהתנא ר"ת גי' אמסה ור"ל הא עניא השכינה היתה מבררת מני' אמס"ה הרמוזים בר"ת הנז'. כל דכפין ייתי וייכול דבזכות הצדקה מתקרב' הגאולה ונזכה השתא הכא עבדי ויתוקנו כל הברורים מדורות אמס"ה.

ואתהלכה ברחבה ונצרף לזה מ"ש הגאון החסיד מהר"א מקראקא בס' מעשה רקח סוף פסחים דיציאת מצרים היתה הגאולה ממ"ט שערי בינה דלא נתגלה למשה רבי' ע"ה שער הן' ולזה לא היתה גאולה שלימה ולעתיד יהיה משער הן' וז"ש פ' הבונה אלף בינה גמול דלים ומ"ט מהדר אפיה מג' דליהב ליה בצנעא דלא לכסיף ואמרו דהעושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו ע"ה דאלו במשה רבינו ע"ה כ' כי יגורתי מפני האף וכתיב מתן בסתר יכפה אף וז"ש אלף בינה שער ראשון דבינה שהוא שער הן' מי יזכה גמול דלים העושה צדקה בסתר וזהו שהצדקה מקרבת הגאולה שיתגלה שער הן' ומשם נגאל וז"ש כל דכפין ייתי וייכול שהוא נותן לו בביתו בצנעא ועי"ז השתא הכא עבדי זהו תורף דברי הרב ז"ל. ואפשר לצרף ההקדמה האמורה דבד' גליות מבררי' הנשאר מנין אמס"ה שע"י שפגם אדה"ר בד' אותיות שם המיוחד הויה לכך יצאו ממנו ד' דורות רשעים אמס"ה. וכשתחשוב אמסה עם ה' גימט' קי"א כמספר אלף ולכן הנותן צדקה בסתר שהוא מיחד שם הוי"ה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ורמוז במעשה הצדקה הזרוע כנגד ו' וה' אצבעותיו ה' והפרוטה י' וה' אצבעות העני ה'. לכן הוא מיחד שם הויה ומברר מני' אמס"ה הנבררים על ידי השכינה שהיא אות ה' כי כל זה בא ממה שאדה"ר פגם בשם הויה והנותן צדקה שהוא מיחד שם הוי"ה מברר מנין אמסה ע"י ה' והוא גי' קי"א כמספר אלף ונכנס למד שהוא גי' הויה עם ד' אותיות גי' ל'. נכנס בתוך אף ונעשה אלף ונשפע משער ראשון דבינה וז"ש אלף בינה ומתן בסתר יכפה אף כי ע"י שמיחד הויה ג' ל' אף נעשה אלף. ומקרב הגאולה שתהיה משער הן'. וז"ש רז"ל בצאת ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה דהיינו צדקה בסתר וזהו זה עם זה ולא בפרהסיא שראו שגאולת מצרים ממ"ט שערי בינה ורצו לזכות לשער הן' ע"י צדקה בסתר. וז"ש הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא גימט' ר"ת קי"א כמספר אלף שהוא בירור אמס"ה כמדובר וז"ש וחמשים על"ו גימ' אמס"ה. כל דכפין ייתי ויכול ובזה מתיחד שם הוי"ה ע"י הצדקה ונברר מני' אמס"ה שבאו מפגם אדה"ר בהויה. ולכן השתא הכא עבדי שע"י הצדקה מיחד שם הוי"ה ונבררים ני' אמס"ה ועם ה' גי' אלף ויזכו לשער אלף בינה ומשם הגאולה וגם על ידי יחוד הוי"ה בצדקה נמחה עמלק שאין השם שלם וע"י הצדקה מתיחד שם הויה. לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין שיהיה הגאולה משער הן' בב"א. עוד אפשר לומר טעם שהצדקה מקרבת הגאולה כמ"ש גורי האר"י זצ"ל דגלות זה

שהוא נרמז בכל היום דוה שהוא אלף שנה כיומו של הקב"ה והוא בעון שגרמו שיסתלקו אלף אורות שהי"ל למשה רבינו ע"ה בעון העגל ורמוז ויקרא אלף זעירא כמ"ש אני בעניי בנחל קדומים ריש ויקרא. ועפ"י האמור שע"י הצדקה גורם אלף בינה כמ"ש הרב מעשה רקח וכמדובר בזה מתקן ומכפר מה שגרמו שיסתלקו אלף אורות שהי"ל למשה רבינו ע"ה ע"י שיתגלה אלף בינה ומשו"ה מקרבת הגאולה ודוק היטב כי קצרתי:

מה נשתנה

פסקה ב

מה נשתנה וכו'. הרב עוללות אפרים ז"ל פירש דרך רמז מה נשתנה הלילה זו מכל הלילות שהגלויות דומים ללילה ומה נשתנה גלות זה המר וארוך ולא נודע קיצו. ותירץ שד' מדות הם סבה לאורך הגלות א' שבכל הלילו' פי' הגליו' אנו אוכלין חמץ ומצה מלשון מצה ומריבה דלפעמים מחלקת ומתווכין הש' והלילה הזו כלו מצה שתמיד מחלקת והעדר הש' בכל עיר ומדינה. הב' שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות שהיו מסתפקין בירקות עד"ש איכא קורמי באגמא והלילה הזו כלו מרור הוא הממון הממרר חיי בעליו ודואג עליו תמיד. ג' התאוות שבכל הלילות הגליות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת שבמצרים לחם צר ומים לחץ ובבבל זרעונים. והלילה הזו הגלות המר הזה שתי פעמים כדרך בעלי התאוות. ד' גאוה. שבכל הלילות הגליות בין יושבין וכו' והלילה הזה כלנו מסובין כדרך השרים לרוב גאותם עכ"ד בקיצור.

ולפי דרכו אפשר לומר בסגנון זה כי הנה כתב מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה כי יסוד כל העבירו' באים מד' יסודות החומר העכור. יסוד האש משם נמשך הגאוה והכעס וההקפדה. יסוד המים כמו שהמים מגדלים צמח האדמה כן מיסוד המים נמשכו התאוות גופניות. יסוד הרוח משם נמשך פגם הדבור לה"ר וכיוצא וז"ש כלו מצה ומריבה וכל א' מדבר לה"ר על חבירו וגורם קטיגוריא למעלה וזה צע"ר השמים ועוצר רחם שאינו יכול לרחם מרוב הקטיגוריא. יסוד המים ממנו נמשך התאווה כאמור. ויש שני תאוות אחת חוץ ממנו והוא הממון וז"ש כלו מרור. והא' ממנו והוא תאוות התענוגים בגופו ושלחנו ערוך בטבולי' וכיוצא. יסוד האש נמשך ממנו הגאוה וזה רמז והלילה הזה כלנו מסובין דרך גאוה. אלה הם יסוד העבירות הנמשכים מג' יסודות הנבחרים ושכיחי בגלות הזה ולכן הוא מר וארוך עד ישקיף וירא ה' משמים.

עבדים היינו

פסקה ב

עבדים היינו לפרעה במצרים. לפי מ"ש בסמוד בפסקת מה נשתנה בשם הרב עוללות אפרים. אתא לנחומיה כי הגם שבעוה"ר נמצאו בישראל אלה המדות הגרועות. לישועתו קוינו. והוא בחסדו יגאלנו גאולה שלימה והענין כמ"ש מז"ה בחס"ל ז"ל דגלות א' היה במצרים שהיא תחת ממשלת השרים הראשונים בע' שרים וכלם תחתיהם ועכ"ז הוציאנו ביד חזקה ומכ"ש שיוציאנו מגליות אחרות עכ"ד וגם שם עע"ז כמש"ה גוי מקרב גוי. ועם כל זה גברו רחמיו והוציאנו ממצרים. ומשם נלמד כי יגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו. ועוד כי גאולת מצרים לקיים מ"ש לאאע"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ומינה שיקיים הבטחתו להוציאנו מגלות זה כי כן רמז לו וגם את הגוי לרבות ד' גליות. והבטחות רבות הבטיחנו ע"י הנביאים והוא יקיים הבטחותיו הרבות. וכל זה כלל המגיד אחר שהעריך טעם לאריכות גלות זה. באומרו עבדים היינו לפרעה במצרי' כלומר נכון לבך יהיה בטוח דהוא יתברך יגאלנו. כי הלא תראה עבדים היינו לפרעה תקיף וחסין מלך קשה במצרים שר של מצרים ראשון לשרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ומעניני מצרים השתונן והכונן ותבטח על גאולה העתידה במהרה בימינו.

ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים וכו'. אפשר במ"ש הרא"ש בתשובות' כלל כ"ד סי' ב' דאין חיוב להגיד בפה והגדה לאו דוקא בפה אלא אם ישאל מפרשין לו ולפ"ז נראה דסובר הרא"ש דמ"ש פ' ע"פ ואם לאו הוא שואל את עצמו אינו מדאוריתא ולא מדרבנן אלא מצוה מן המובחר ומשו"ה לא תקנו ברכה על ההגדה דעלה קאי הרא"ש. וז"ש ואפילו כלנו חכמים כלומר אבות ובנים. אפ"ה מצוה בעלמא מן המובחר לספר ביציאת מצרים.

[**וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח**. אפשר דאתא לאפוקי מ"ש לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה. איכו השתא מצוה להרבות בדברי סיפור י"מ ולז"א הרי זה משובח לאפוקי דבעלמא ילמד דרך קצרה ולא עוד אלא גם אם ירחיב הדברים ואפילו שהם נודעים הרי זה משובח:]

וכל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח. לפי שיש טעמים חלוקים ביצ"מ למיניהם במספר במפקד ת' שנה. דיש אומרי' דנמנו משנולד יצחק. וי"א דהשכינה השלימה המנין. וי"א קושי השעבוד. וי"א ריבוי הבנים. וי"א הלילו' וכהנה רבות. והוה ס"ד דזה בל יכון באר"ש דטעם א' סותר את חבירו ולא נכון לעשות כן לז"א וכל המרבה לספר לשון מנין

שהוא מרבה לתת טעמים לחשבון הגאולה וכיצד נתקיימו הת' שנה הגם שהם טעמים נפרדים וכמעט סתרא"י נינהו הרי זה משובח אפילו שיספר כל הטעמים בבת אחת בליל פסח.

ואפשר דבאומרו מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים נכלל בזה לספר דבתחילה אמרו נלכה נא דרך שלשת ימים ואח"כ מרוב צרתם כי אמרו כלנו מתים שלחום לגמרי ואמר פרעה לבני ישראל הרי אתם ברשותכ' הרי אתם בני חורין דברבוי הספור את כל הקורות ביצ"מ נוחים הדברים ומתישבים כמה חקירות כמו שפירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל דהשתא דיצאו לפני הזמן בקי"ז שנה צריך שפרעה ישלחם מעצמו. ואם כה אמר ה' מראש מקדם שישלחם לגמרי וישלחם מתוקף המכות הרי הוא אנוס ויכול לטעון אנוס הייתי לזה אמר דרך שלש' ימים והקשה את רוחו והביא לו המכות בעבור ג' ימים דעל זה היו דנים ואח"כ הוא והמצריי' הוסיפו לשלחם לגמרי וא"ל אתם בני חורין ומחל השאר וא"כ מה שהשאילו לישראל היה במתנה גמורה שכבר שולחים אותם לגמרי זהת"ד. ועוד האריך ונמצא דבריבוי סיפור היציאה וכמעש' שהיה תנוח דעתנו בכמה ענינים וז"ש וכל המרבה לספר ביצ"מ בריבוי דברים כהויתן ה"ז משובח כי נודע ה' משפט עשה. ובזה אפשר לרמוז מסרה כצבאים על ההרי' למהר. למהר לשלחם. למהר שלל חש בז. הכונה כצבאים על ההרים למהר, למהר לשלחם דהיינו כי בחפזון יצאנו ממצרים והיינו כצבאים על ההרים למהר. וכי תימא שלא שאל משה רבינו אלא דרך שלשת ימים וא"כ זה ענין זר שהערימו והטעו לפרעה כי אח"כ הלכו הליכה בלא חזרה. ועוד שלקחו ממונם בתורת שאלה והחזיקו הכל לעצמם וכן לא יעשה. לז"א למהר לשלחם דהם מעצמם מיהרו לשלחם לגמרי והיינו כדי שיהיה ברצונם ולא מתוך אונס דהמכות היו על שאלת דרך שלשת ימים ואח"כ מעצמם כתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ שילכו לגמרי. ובזה למהר שלל חש שהיו הם ממהרים ליתן וא"כ בז היה ביזת מצרים לישראל כי כבר הם משלחים אותם לגמרי ומה שנתנו להם היה מתנה גמורה.

מעשה שהיה בבני ברק

פסקה א

מעשה ברבי אליעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק וכו'. י"ל שהיו מסובין בבני ברק יתר ומאי איכפת לן אם היו מסובין ומה יועיל שהיה בבני ברק. ותו דלשלמים האלה ודאי שהיו מסובין כי כל הענינים והאכילה ושתיה טעונים הסבה. אלא דלזה י"ל רבותא אשמועינן דהגם שהיו עוסקין בתורה ורזי דרזין והו"א שצריך להראות שהם ביראה וחרדה כראוי לשלמים וקדושים כמותם. אפ"ה היו מסובין לכבוד הרג"ל מועד"ת.

אמנם יראה במשז"ל ברבה פ' בחוקותי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דהע"ה למחר אני הולך למקום דירה פ' למקום נאה פ' ואח"כ הולך למדרש. והטעם דכשאומר שרוצה ללמוד או לקיים מצוה יש מקטרג ומונע לכך היה אומר שהוא רוצה להתענג למחר או בראיה או בהליכה וכיוצא ובזה לא תשתדל הסט"א למונעו ותכף היה הולך לבית המדרש. ובזה אני רגיל לפרש פ' אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני הכונה דאם אומר בפיו אחכמה כלומר למחר אתעסק בהלכה. שולט הסט"א ומונעני והיא רחוקה ממני ע"ד מ"ש מחשבה מועלת לד"ת והגם שכתבו התוס' דאם הוא לשמה יצליח. אפשר כי באמירה אפילו לעוסק לשמה מועלת וז"ש אמרתי אחכמה אף שכונתי לשמה והיא רחוקה ממני דשולט המקטרג ומצינו דאפילו דהע"ה ששחט היצר הרע כדכתיב ולבי חלל בקרבי עכ"ז היה נזהר בזה. והשלמים המלכים נועדו בבני ברק לעשות תקון גדול בעידן חדוותא בליל התקדש חג בעסקם ברזי תורה. ומצינו בסנהדרין דף ל"ב שאמרו הלך אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבי עקיבא לבני ברק. ומזה משמע שהסכימו ללכת מעירם איש ממקומו ולהיות כלם בבני ברק לעשות תקון עצום בהתחברם יחד. והם נזהרו בזה דמלבא לפומא לא גלי רק כה אמרו בלכתם נלכה נא להסב בבני ברק כאלו רוצים להתענג יחד בבני ברק דאוירא ניחא להו לרוח היום וכשבאו שם היו מספרים בי"מ כל אותו הלילה עושי אורים גדולים בוני בשמים בכח תורתם וידיעתם ברז"י כס"ף. וכל זה השמיענו המגיד באומרו מעשה וכו' שהיו מסובין בבני ברק שכך אמרו שהולכים שם להיות מסובין ומתענגים בשמחת החג. והיו מספרים ביצ"מ כל אותו הלילה בתעלומות חכמה ותקונים גדולים.

פסקה ב

אמר ראב"ע הרי אני כבן ע' שנה וכו'. אפשר לפרש פלוגתייהו דבן זומא ורבנן בפי' הכתוב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים דקשה אמאי קפיד קרא לומר את יום צאתך דיום יתר. ותו כתוב קפיד על זכירת יצ"מ והול"ל למען תזכור צאתך מארץ מצרים. ונקדים משז"ל דליל יצ"מ דהיינו ליל התקדש חג היתה מאירה כשמש ונמצאו ל"ו שעות הי"ל שמש. ובן זומא סבר דטעם אשר היתה אותה הלילה מאירה כשמש ה"ט לפרס' דהלילות נחשבו ימים ומשו"ה יצאו בחצי זמן ואמטו להכי ליל ט"ו ניסן היתה מאירה כשמש לומר דשם לילות כימי' והו"ל כאלו עבדו ת"ל שנה וכמ"ש המפרשים והבאתי דבריהם בקונטריס שמחת הרגל הנה כי כן דלדעת בן זומא טעם שהיתה הלילה מאירה כשמש היינו להודיע שהלילו' נחשבו ימים מפרש דהיינו דאמר קרא למען תזכור את יום צאתך כלו' תן דעתך בעצם היום אשר יצאו דהיה לילו כיומו מאירים והוא פלא ומשו"ה

נקט דכל ימי חייך כל לרבות הלילות נמשך למאמר את. יום צאתך דהיה מאיר הלילה דנחשבו הלילות כמדובר. ורבנן סברי דטעם שהאיר הלילה היינו להודיע דמגאולת מצרים נמשכו גאולת בבל וגאולה העתידה כמ"ש בזהר הקדוש דיציאת מצרים היא היתה אם כל הגאולות ולכן היתה מאירה הלילה של ט"ו ניסן וא"כ ג' פעמים י"ב שעות מאירים יום י"ד ויום ט"ו וליל ט"ו להורות דבמצרים וגלות בבל וגלות זה ה' יאיר אורנו ונדדה חשכת הגלות ויאר את הגלות הנמשל ללילה וז"ש למען תזכור את יום צאתך דייקא תזכור היום שהיה כג' ימים של י"ב שעות. ולפ"ז דרשי שפיר כל להביא לימות המשיח והוא נמשך מדרשתם בפ' למען תזכור את יום צאתך כמדובר וכל חד פירש כל לאתויי נמשך לדרשתו במאי דכתי' את יום צאתך דסמיך ודוק. שוב נזכרתי דאמרו רז"ל דיום ט"ו שיצאנו ממצרים היה ל"ו שעות כג' ימים. [כ"כ הגאון ברכת הזבח בספר ברכת שמואל פ' בא ממדרש רז"ל ועמ"ש אני הדל בדברים אחדים דף מ"א ע"ג ונמצא שהיו ס' שעות יום י"ב דיום י"ד וי"ב דליל ט"ו ול"ו דיום ט"ו כדמוכח במדרש הנזכר שאמרו דמרעמסס עד סוכות היו ל"ו שעות כג' ימים וכשנבא לחשבון הם ששים שעות לרמוז דיציאת מצרים ממנה נמשך לגאולה העתידה דכתיב הנה יום בא לה' ואמרו בזהר ע"פ גער חית קנה דקנה רומז לסט"א וכשתהיה הגאולה במהרה בימינו קנה ישבר קוף ויעשה הנה ע"ד מ"ש ז"ל כי נחש ישבר נ' ויהי' מ"י ויהיו אותיות משיח ופירשנו בעניותנו דלהיות שמתגלים ן' שערי בינה והגאולה מהם לכן ישבר ן' נחש ויעשה מי הרומז לאימא בסוד ן' שערי בינה וגם הנה יש לרמוז דמה' עילאה יתגלו ן' שערים ויבא השפע לה' תתאה. וכתב הגאון החסיד מהר"א ז"ל בעל מעשה רקח דיצ"מ היו מתגלים מ"ט שערים ובגאולה במהרה בימינו יתגלה כל הן' שערים ע"ש וזה רמז כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות קרי ביה ן' פלאות גם ארז"ל כי הנה לשון שמחה שהיא השכינה גם שעה כינוי לשכינה גם אותיות של ברכת כהנים ס' ועוד יש לרמוז רמזים אחרים גם יום ס' גימט' קי"ו כמספר שני העבדות שהיה להם במצרים וכתב רבינו אפרים עמ"ו אנכי בצרה עמו גימט' קי"ו ועמ"ש פתח עינים ח"א דף צ"ח ע"ג דוק והארך]:

כנגד ארבעה בנים

פסקה א

ברוך המקום ברוך הוא. אפשר לפרש הני ברכ"י ארבעתן יסבו בלכתן. כי עלינו לשבח להודות להלל על אשר בדור הפלגה הפריד נשמות הקדושה שיהיו באוצר בפני עצמו כמו שכתבנו בעניותנו כמה פעמים מיסוד מז"ה ז"ל ועל זה אמר ברוך המקום. ואמר ברוך הוא על אשר קרבנו לפני הר סיני ושם הוטהרנו מזוהמת הנחש וכתב הרב המכתם

ז"ל דבאותם הימים משה רבינו ע"ה גילה לראשי הדור יחודים וסודות עשר ידות. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל כפשוטה ברוך הוא על רזי תורה שגילה לראויים.

ואפשר לפרש במ"ש בזהר הקדוש דתורה שבכתב ותורה שבע"פ הם כנגד קבה"ו. וגם כתבו המפרשים דנתן לנו התורה במתנה לינצל ממלאכי השרת שהיו רוצים התורה מדין בן המצר ובמתנה לית בה דינא דבר מצרא. וגם נתנה במכר שיהיה בה אחריות שלא יערערו עלינו בני אדום וישמעאל שהם מזרע אברהם ויצחק וירצו לזכות בה לכן נאמר שנתנה במכר וקבל אחריות כ"י והדברים ארוכים כמו שנאמר בקונטריס כסא דוד דף ב"ן ע"ב. ושם נתבאר דנתנה במתנה דהנותן בעין יפה הוא נותן וקנינו צדקה וענותנותה כמשז"ל על פסוק לא בשמים היא. והנה אין אנו צריכים למ"ש המפרשי' דמפני מה"ש נתנה במתנה דלית בה דינא דב"מ דהרי אנו בנים ולגבי בן ליכא דינא דב"מ וכמ"ש בכמה מקומות בס"ד. ולפ"ז נתנה במתנה לקנות צדקתה וגם ענותנותה דבעין יפה נותן וז"ש ברוך שנתן תורה לעמו ישראל במתנה כדי שיהיה בעין יפה ונקנה גם צדקתה וענותנותה. ברוך הוא שנתנה בתורת מקח שהוא באחריות כדי שלא יערערו אדום וישמעאל. ולא תסבור שמה שנתן בתורת מתנה היה מפני דינא דב"מ שטוענים המלאכים לא היא שהרי כנגד ד' בנים דברה תורה שאפי' הרשע נקרא בן כדעת ר"מ בקדושין וא"כ לגבי בן ליכא דינא דב"מ. אך הטעם דבעין יפה הוא נותן לזכות גם בצדקתה וענותנותה.

א"נ ברוך המקום שקרב לאבותינו הקדושים ברוך הוא שהי"ל דין ישראל גמור מעת שמל אברהם אע"ה כדעת הרמב"ן ז"ל ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בפרסום גדול ברוך הוא שהחזיר התורה לשרי עשו וישמעאל ואביזרייהו כדי שלא יתקנאו בנו על התורה כמ"ש בזהר הקדוש פ' בלק ע"ש באורך.

פסקה ב

חכם מה הוא אומר מה העדות וכו'. אפשר לומר במ"ש הרמב"ן שלא שמרו האבות התורה אלא בארץ כי המצות משפט אלהי הארץ ולכן הותר ליעקב אע"ה שתי אחיות. וז"ש מה העדות וכו' אשר ציוה ה"א אתכם המשועבדים בגלות בארץ העמים הלא המצות משפט אלהי הארץ. והשיבו לחכימיא ברמיזא כהלכות הפסח אין מפטירין וכו' והטעם שאף שהק"פ הלך נשאר טעם והוא רמז שאף שיתבטל הק"פ שיחרב הבית ישאר הטעם כי ישוב ירחמנו ויבנה הבית ונחזור לעשות ק"פ. ומאחר שכן בהבטחתנו לחזור לא"י אנו עושים היום המצוה שלא יהיו עלינו כשנגאל דבר חדש כמשז"ל והביאו רש"י פ' עקב ושמתם את דברי אלה אף אחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו

מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשי' כשתחזרו עכ"ל.
א"נ דהגם שהאבות לא שמרו התורה אלא בארץ כי המצות אלהי הארץ לדעת הרמב"ן. מ"מ אנן בדידן שקבלנו התורה כל דבר שהוא חובת הגוף חייבים לקיים ומ"ש רש"י פ' עקב כבר כתב הרדב"ז בתשובה כ"י דהכונה שלא מאונס ושמדות יפרקו עול לזה הזהירם שלא יפרקו עול שלא יהיו חדשות כשיחזרו והבאתי דבריו בקונטרס פני דוד שם פ' עקב אות ח' ע"ש. ועי"ל דמטעם זה כל מצות שהם חובת הגוף חייבים לקיים שלא יהיו חדשים כשנחזור וזה טעם מה שחייבים לקיימם. ויש לפרש בסגנון זה דהחכם ראה שיעקב נשא שתי אחיות לפי שלא היה בארץ ישראל ולכך שאל מה העדות וכו' אשר ציוה ה' אלהינו אתכם העומדים בגלות בח"ל הלא מזקנים אתבונן שהמצות אינם אלא בארץ והוא עד יעקב אבינו ע"ה בחיר שבאבות שנשא ב' אחיות להיותו בחו"ל. אף אתה אמור לו דייקא כלומר עתה שקבלנו התורה כל מצות שהם חובת הגוף חייבים לקיים וז"ש כהלכות הפסח כמו הפסח כל המצות שאינם תלוים בארץ רק חובת הגוף חייבים לקיים ואעיקרא פסח נצטוינו לעשות בח"ל בארץ מצרים והיה לאות כי כל המצות שהם חובת הגוף חייבים לקיים אף בח"ל, והטעם כדי שלא יהיו חדשים כשנחזור. וזה טעם אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שם רמז שאף שיחרב הבית ויתבטל הק"פ עמד טעמו כי עוד נחזור לקיימו ודו"ק.

פסקה ג

רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם וכו'. אפשר לפרש ונקדים חקירה אחת דהכתוב פ' שופטים לא תקים לך מצבה אשר שנא וכו' ופרש"י אעפ"י שהיתה חביבה בימי האבות מאחר שעשאוה הגוים חק לע"ז שנאם. וכפ"ז הקרבנות שהיו מקריבין לע"ז למה לא נתבטלו. ואדרבה כתבו משם הרמב"ם דטעם הקרבנות לפי שהיו אדוקים להקריב לע"ז ולמונעם מכל וכל מהקרבנות אשר הורגלו קשה עליהם הדבר לכן ציוה שהקרבנות יהיו לשם ה' עכ"ד כפי מה שהביאו המפרשים בשמו. וכפ"ז גם המצבה תשתרי. אמנם הא ל"ק דמ"ש הר"מ הוא למונעם מכל וכל. ואפשר דהיו מקריבין לע"ז חיות ובהמות ועופות אחרות וכיוצא. ולמונעם מכל וכל יקשה מאד עליהם לכך התיר להם בהמה בקר וצאן ותורים ובני יונה ולא עוד וגם ממינים אלו הוציא טריפה ורובע ומוקצה ונעבד וכו'. וכן עשה במצבה שהוציא מצבה והתיר מזבח אבנים ומזבח אדמה.
ודע שעל טעם הרמב"ם הבאים אחריו לא רצו בטעם זה ודחו דבריו אמנם אנכי איש צעיר מצאתי בזהר הקדוש ובמדרש רבה כדברי הרמב"ם ז"ל כמו שכתבתי במקומו.
וזו שאלה שאל הרשע כרשעתו מה העבודה זאת לכם מכלל דאיכא אחריתי והיא

המצבה אשר שנא לפי שנעשית לע"ז וה"ה כל הקרבנות שקריבין לע"ז נאסרו לגבוה ומה העבודה עבודת הקרבנות שנקראת עבודה לכם שהייתם עובדי ע"ז. ומאשר העזה לפקפק על הקרבנות ניכר שאינו מאמין שהקב"ה ציוה על הקרבנות ומכחיש התורה לכן אמר העבודה הזאת לכם ורצה לומר לכם ולא לו. ואם היה בדרך שאלה לדעת ולהבין התורה היה משיב לו כהוגן כאשר דברנו. האמנם מתנועת דבריו ומכתלי ביתו ניכר שפחמי הוא אף אתה הקהה וכו' דלפי דעתו הנפסד לא היה מקריב ק"פ בשבוש זה ולא היה נגאל.

א"נ שמע דאין קטיגור נעשה סניגור ונעשה שואל דהטלה היה ע"ז וגם ישראל היו עובדין וא"כ איך יעלוהו לק"פ והלא אין קטיגור נעשה סניגור. והבל יפצה מפיו דלכפר החטא עצמו לא נאמר אין קנ"ס כמ"ש הרב גור אריה ז"ל פ' שמיני. והוא קפסיק ותני העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו וכו' בעבור זה שנתחרטתי מע"ז והקרבתי ק"פ לש"ש עשה ה' לי בצאתי ממצרים שכיפר לי על הכל ואלו היה שם ואינו עושה ק"פ לא היה נגאל ודוק.

או יאמר במ"ש הרב מהר"ש פרימו זלה"ה ברמזיו סוף פ' בא דטעם אשר ציוה ה' שה תמים זכר בן שנה ולא יותר דמצרים עובדים לשה ואסור ליקח מהם וגם של בני ישראל אסור כי היו גוי מקרב גוי לכך ציוה שלא יהיה יותר מבן שנה כי מיום שהתחילו המכות משפט המצריים שנה אחת היתה ומסתמא לא היו ישראל ח"ו עובדים ע"ז א"כ הנולדים מהם באותה שנה מותרים דולדותיהם מותרים בשלא היו בעבור בשעת עבירה כמ"ש הרמב"ם פ"ג דאיסורי מזבח והיינו דקאמר משכו וקחו לכם צאן וכמו שאמרו רז"ל משכו ידיכם מע"ז כלומר לא תקחו מאותם שנעבדו רק מאותם שנתעברו אחר שמשכתם ידיכם מע"ז עכ"ד. והנה אמרו רז"ל לדון לכף זכות אבל במי שמוחזק שהוא רשע נדון לפי רשעתו. וז"ש רשע מה הוא אומר מי שמפורסם שהוא רשע נדון אותו כי הוא משיח לפי טומא"ו. ההוא אמר מה העבודה הזאת לכם שהיא מצות ק"פ הרי מצותו במצרים לפרוש מע"ז ואתם אומרים שאינכם עובדי ע"ז ומאי שיאטיה גבייכו. ורמז באומרו הזאת מכלל דאיכא אחריתי אעיקרא דדינא פרכא פסח מצרים הטלה היה ע"ז ואיך הוכשר לפסח ולא עוד אלא שאתם אומרים שהוא לפרוש מע"ז. ובהיות כי הוא רשע נכריעהו לחובה דפקר טפי שאמר לכם הוא ברשעו לרמוז לכם ולא לו וכו' אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה כלומר דאפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי ואינו מקבל תשובה. רק להקהות שיניו לבד צא תאמר לו בעבור זה לא שיועיל כי הוא רשע לא נצרכא אלא להקהות שניו כה תאמר בעבור ז"ה גימטריא י"ב כלומר י"ב חדש משפט המצריים עשה ה' לי שהתקינני וקרבני לעבודתו כמ"ש ויעשה כמשפט כי י"ב

חדש הייתי מופרש מהע"ז בעת יציאת מצרים וא"כ הק"פ היה מאותן שנתעברו אחר שפירשתי מע"ז. לי שאנחנו כלנו נפש אחד ולא לו שהוא מעלמא דפרודא רבים ואלו היה שם לא היה נגאל שלא היה חוזר מרשעותו לא כאלה חלק יעקב ישראל נושע בה':

א"נ מה העבודה וכו' שיש סברה לפלוסופים שעיקר העבודה הוא הלב ואין צריך לקיים המצוה במעשה כגון יצ"מ אין צריך מצה ומרור וק"פ רק לזכור בלבו מעשה יצ"מ וכן הציצית א"צ רק לזכור המצות וכיוצא וכמ"ש אני בעניי הקדמה זו בקונטריס פני דוד בפ' נצבים דף ק"ד, וז"ש רשע מה הוא אומר שרגיל לומר כן ע"ד מה שפירשו במ"ש באבות הוא היה אומר וזה הרשע הוא ברשעו רג"ל על לשונו מה העבודה הזאת לכם במעשה פסח מצה ומרור ציצית תפילין וזהו לכם שאין לכם לב ולא ידעתם לכוין לבכם כי העיקר הוא כונת לב ולכן בחרונו יבהלהו לכם ולא לו כו' כפר בעיקר שכופר בתורה דדוקא צריך מעשה והכל לפי רוב המעשה אף אתה הקהה את שיניו וכו' ואלו היה שם לא היה נגאל דלא היה נימול וחדל מעשות הפסח ולא היה נגאל והיה מת בימי החשך. וזהו לפי מ"ש הרב מהר"י דוד ז"ל בספר צמח דוד דף קמ"ח ע"ב ד"ה ואמרתם שאם א' לא עשה פסח הוא מעכב הגאולה וכתב זה לפי משז"ל בילקוט ע"ש. ולדעת זה נפרש לא היה נגאל דמת בחשך כדי שלא יעכב הגאולה ודוק.

פסקה ד

תם מהו הוא אומר מה זאת וכו'. אפשר דהולך בתום ושואל למה נענשו המצריים והלא כך גזר הקב"ה כי גר יהיה זרעך וכו' ועבדום ועינו אותם ת' שנה והרמב"ם כתב שלא הזכיר מצרים הקב"ה והם שפשטו ידם מכל האומות נענשו והראב"ד השיג דעל מי תחול הגזרה. ודרך דרש אפשר להצילו להרמב"ם מהשגת הראב"ד דאה"נ שאם היתה אומה אחרת משעבדת לישראל אין עליה תרעומת. אבל המצריים הם עבדים ליוסף והעזו פניהם לשעבד בישראל ולא זכרו מה שהטיב להם יוסף הצדיק ע"ה שהחיים ברעב ומשו"ה נענשו. וזהו שאלת התם. ויאמר אביו בחזק וכו' מבית עבדים כלומר המצריים נתחייבו שהיו עבדים ליוסף ומשו"ה נענשו אבל אם היתה אומה אחרת לא היה מענישם כי כך גזרה חכמתו יתברך ודוק. א"נ אפשר בסגנון אחר דמצריים מבני חם כידוע. וכן אמר העושה נסים וכו' על אדמת בני חם והם עבדים לישראל שהם מבני שם. ורבו העבדים המתפרצי' להעביד אדוניהם וכדי בזיון וז"ש בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים שהם בני חם ודין הוא שילקו זרים:

איברא דהמסתכל יפה בדברי הרמב"ם פ"ו דתשו' יראה דהתירוץ האמור לפי שהיו עבדים ליוסף ולכך נענשו אינו במשמע דבריו. והגם שהוא דחוק לדעת הרמב"ם. אפשר

לומר לעיקר החקירה למה נענשו המצריים. ועוד יש לומר ב' טעמים אחרים אחד שלא היתה כונתם לקיים גזרתו יתברך ואדרבה הם כיונו לבקש אופנים שלפי דעתם הנפסד לא יוכל להרע להם וכמ"ש הבה נתחכמה לו נתחכם למושיען של ישראל כו' ולזה נענשו. ועוד אפשר לומר שאם בבא משה רבינו ע"ה תכף היה שולחם לא היו נענשים כלל אבל התריסו וסרבו ולכך נענשו. ועוד נראה לומר עפ"י הקדמת הרב מהר"י קובו ז"ל שהבאתי בזרוע ימין פי' ההגדה שע"י יוסף הצדיק ע"ה נתכפר העבדות ולא היו חייבים כי אם העינוי ולכך אמר ה' וגם את הגוי אשר יעבודו דייקא דן אנכי:

וכל זה אפשר לרמוז בפ' פ' וארא וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי ופירש"י מה שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וכבר אני בעניי פירשתי פ' זה בטעמי הרמב"ם והראב"ד ומהרח"א ז"ל ככתוב בס' ראש דוד בס"ד. ועתה נבאר בסגנון אחר דהכא היה דבר ה' אחר ביאת משה רבינו ע"ה לפרעה ואמר תכבד העבודה וכו' וז"ש וגם אני שמעתי את נאנק בני ישראל וכי תימא שכך גזר הוא יתברך. לז"א אשר מצרים כפויי טובה שיוסף גרם להם החיות והם עבדיו וגמלוהו רעה לשעבד לבני יוסף והשבטים אחיו ולזה היו נכונים לעונשים מרים. ועוד מעבידים עתה ששלחתי להם להוציאם הכבידו עליהם. ועוד ואזכור את בריתי שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבודו דנתחייבו על העבדות שכבר נתכפר על ידי יוסף לכן וכו' בזרוע נטויה ובשפטים גדולים כי הם חייבים מטעמים האמורים ודוק:

פסקה ה

ושאינו יודע לשאל את פתח לו וכו'. הנה הרא"ש ז"ל כלל כ"ד בתשובותיו כתב דזכירת מצרים הוא בלב ולאו דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו ע"ש וכבר כתבנו דנראה דסובר הרב דמאי דאמרו פ' ע"פ דאפילו אין לו בן הוא שואל את עצמו הוי מדרבנן. ואפשר דבבן שאינו יודע לשאל מודה הרא"ש דכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בלי שאלה. ומיירי דבן זה אינו יודע לחבר הדברים ולשאול כמו שהבאתי אני בעניי דבריו של הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בקונטריס גאולת עולם (והוא בכסא דוד דף קי"ב ע"ד) ושם פירשתי בעניותי דלא כהרא"ש ע"ש. אמנם עתה רואה אני דמצי למימר הרא"ש דמודה הוא בבן כזה שישתדל להמשיך לבו שיפתח פיו דקרא קרי בחיל והגדת לבנך לאמר ולא כתיב שאלה כאינך תלתא דכתיב בקרא שאלה. ודייק המגיד לומר כנגד ארבעה בנים דברה תורה. לומר דאע"ג דמדאוריתא אינו חייב בפה והחיוב הוא דוקא אם ישאל לדעת הרא"ש מ"מ צריך ליטפל בשאינו יודע לשאל גם מדאוריתא וזהו כנגד ארבעה בנים דברה תורה דמדאוריתא יש לו חיוב בבן שאינו יודע לשאל

להתעסק בו:

ומה שאמר המגיד ושאינו יודע בו"יו רמז בזה כי בן זה יודע ואינו יודע והידיעה שלו רמז בהעלם דמה שנראה לעין הוא שאינו יודע לשאל אמנם קים לן בגויה דידע מיהא אבל קצר (קצר) ניב שפתים לכך אמר ושאינו יודע לרמוז יודע ושאינו יודע והשתדל בו. ומאחר דבהכי מיירי שפיר אמר יכול מראש חדש ישתדל ללמדו סידור דברים וכו'.

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

פסקה א

מתחילה עע"ז היו אבותנו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. אפשר לרמוז כי תיבת ועכשי"ו גימטריא בי"ת שכל כך קרבנו עד שכ"י אנו נמשלים כדין אשה שהלוחות היו קדושין כמשז"ל וזה רמז בהעלם כי אין בית אלא אשה. ור"ת קרבנו המקום לעבודתו קהל על דרך בקהל ה'. ס"ת גימט' בן הרומז למ' שהשרה שכינתו בינינו: [בפ' ערבי פסחים איפליגו רב ושמואל על הא דתנן מתחיל בגנות חד אמר עבדים היינו וחד אמר מתחילה. ובעניותי בקונטרס רוח חיים דרוש ב' כתבתי דרך דרש במאי פליגי ע"ש.]

פסקה ב

ואולך אותו בכל ארץ כנען. לברר ניצוצות הקדושה דרך הלוכו. [ובזה פרשתי בעניותי מ"ש בחגיגה ר' ור' חייא הוו שקלי ואזלי בארחא דדרך הלוכם היו מבררים ניצוצות הקדושה וזהו הוו שקלי ואזלי דאגב ארח"א היו נוטלים ניצוצי הקדושה.] ואתן לו את יצחק דרך מתנה שלפי המזל לא הי"ל בן ושרי עקרה וכן ואתן ליצחק דרך מתנה כי יצחק ורבקה עקורים היו:

ואפשר לומר ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו במ"ש בכמה דוכתי משם המקובלים דבדור הפלגה הקב"ה הפריד הנשמות הטהורות באוצר בפני עצמו. והנשארים הם באוצר אחר. וז"ש ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו דנשמות ישראל הטהורות הם נפרדו וכמו שביארנו בפ' בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם שהנשמות הקדושות הפרידם והם באוצר הטוב. וה"ט שמאברהם נשתלשלו הדורות והוא אבינו. וז"ש ואקח את אביכם כמ"ש יצב גבולות עמים למספר בני ישראל ואפשר לרמוז כי תיבת ועכשיו עם הכולל גימטריא מדור פלג והלאה עם ג' תיבות:

פסקה ג

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא. לכל הדברות ולכל האמירות שנאמרו בטעמי יצ"מ לפני זמנם כי אחרי פטירת לוי שהתחיל השעבוד לא היו במצרים אלא קי"ז שנים כמו שאמרו בסדר עולם. יש לצרף עיקר גדול שהפליא חסדו כי הנה עיקר גלות מצרים לברר ניצוצי קדושה מאדה"ר שיצאו בק"ל שנה שפירש מאשתו ולכן היו ישראל בקושי

השעבוד לבררם וכמו שפי' רבינו האר"י זצ"ל שז"ש כי גר יהיה זרע"ך כי הוא בחי' אדם הראשון ועבדום וענו אותם ת' שנה לברר כל הניצוצות ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הם ניצוצי הקדושה שביררו שהוא הרכוש האמיתי עכ"ד האר"י זצ"ל. וזה היה בחסד עליון כי בשנים מועטות נתן בהם כח לברר כל ניצוצי הקדושה אשר במצרים עד שעשאוה כמצולה שאין בה דגים ועל זה הוזהרו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם מאחר שלא נשאר בה שום ניצוץ שיוכלו להוציאם כמ"ש גורי האר"י זצ"ל.

אמור מעתה כל הדברים אשר אמרו דקושי השעבוד משלים וכן ריבוי עם וכיוצא אם לא השלימו הבירור לא היו יכולים לצאת וכל הטעמים לא מעלים ולא אהנו. אמנם בחסד עליון השפיע ממרום קדשו שפע קדוש שיוכלו לברר כל הניצוצות בשנים מועטות. בזכות אבות וגם נשמות הטהורות אשר בקרבם וקראו בשמותם ישראל וכתבו המקובלים שר"ת עשר ספירות כח"ב גג"ת נהי"ם בגימטריא ישראל. ומכאן נבין מעלת ישראל. וז"ש ברוך שומר הבטחתו לישראל חטיבה אחת בעולם. לעשות מה שאמר לאברהם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שיבררו ניצוצות הקדושה אשר שם בשנים מועטות ולהכי אמר שהוא מחש"ב את הקץ דבמחשבה אתבריר כולא.

א"נ דהכא ההבטחה שהבטיח לאברהם אע"ה היה דבר שלא בא לעולם לצאת ברכוש גדול שאחר כמה שנים שהיה הרעב ואז קבץ יוסף הצדיק ע"ה הרכוש גדול בשבר אשר הם שוברים והוי דבר שלא בא לעולם. וגם ההבטחה לדבר שלא בא לעולם דלא קני וכמ"ש המזכה לעובר לא קנה. ועוד דרכוש גדול דבר שאינו קצוב ולהרמב"ם ורבותיו אינו קונה דבר שאין לו קצבה. אמנם בשתים ועלתה לו אחד משום חיבתו של אברהם אבינו ע"ה וכמ"ש המזכה לעובר לא קנה ואם תאמר משנתנו דעתו של אדם קרובה אצל בנו. וגדלה חיבת אברהם כמ"ש אברהם אוהבי ומשו"ה קני דבר שלא בא לעולם ולדבר שלא בא לעולם ודבר שאינו קצוב. וזאת שנית דדבורו של הקב"ה מעשה. וז"ש ברוך שומר הבטחתו. לעשות מה שאמר ודיבורו מעשה. ועוד לאברהם אע"ה שהוא אהובו.

א"נ במ"ש הרא"ם פ' וישלח דרמי מ"ש כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר עמ"ש יעקב אע"ה ירא אני שמא נתלכלכתי בחטא ותירץ דהבטח' דיש בחילופה הכזבת הנביא אינו חוזר ויעקב היה בינו לבין עצמו עש"ב. והכא זו ההבטחה אין בחילופה הכזב' הנביא שהיתה לאברהם אע"ה והיו זרעו גוי מקרב גוי והיה יכול לחזור, וז"ש ברוך שומר הבטחתו וכו' לעשות מה שאמר לאברהם אע"ה ואין בחילופה הכזבת הנביא ועם כל זה קיים הכל דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול דאף שיש בחילופ' הכזבת הנביא

בקיום מקצת סגי וכמו דמסיק הרא"ם מההיא דראוים היה לעלות בימי עזרא וכו' והכא קיים הכל ודוק.

פסקה ה

היא שעמדה לאבותנו ולנו. רבינו האר"י ז"ל פי' היא שעמדה דקאי לשכינת עוזנו. ואפשר במה שאמרו המקובלים דהשכינה נקרא' תפלה דתמיד מתפלל' עלינו וז"ש היא שעמדה לשון תפלה כמשז"ל אין עמידה אלא תפלה שהיא מתפללת בעבור אבותנו ובעדינו כי בניה הם בצרה והיא מתפללת והקב"ה שומע תפלתה ומצילנו.

א"נ אפשר במ"ש הרב עיר וקדיש כמהר"ש הלוי בן אלקבץ ז"ל בס' ברית הלוי כ"י דהשכינה במצרים לא היתה בגלות רק שהיתה שם אבל עתה בגלותנו זה היא כ"י בבחינת גלות והאריך בזה לישב מאמרי הזהר הקדוש עש"ב. ולפי דבריו אפשר שז"ש היא השכינה שעמדה לאבותנו ולנו הא כדאית' והא כדאית' שעמדה לאבותנו דייקא שעמדה שהיתה שם עמנו במצרים. ולנו כדאיתא בגלות. א"נ יש לפרש לפי פשוטו דסיים להביא פסוק וגם את הגוי אשר יעבודו ותיבת וגם ריבה ד' גליות כמשז"ל עז"א היא שעמדה וכו' דהבטחתו היא שעמדה ומה גם דאמרו בזהר הקדוש דמיציאת מצרים נמשכת הגאולה העתידה.

ארמי אבד אבי

פסקה ג

וירד מצרימה אנוס על פי הדיבר. אפשר דבזכות יעקב אע"ה שירד אנוס לקיים גזרתו יתברך לא היה השעבוד אלא קי"ז שנים כמספ' אנו"ס ובזה פירשתי בעניותי בקונטריס נחל קדומים פ' ויגש משז"ל שלח לו גריסין של פול ע"ש ובשומר הפתח אשר בסוף פתח עינים דף צ"ח ע"ב ע"ש:

ובזה אפשר לתת טוב טעם שבשיר השירים הוא מדבר בגאול' מצרים כידוע ואנו אומרים אותו בפסח ובבתי כנסיות. והנה בשיר השירים יש קי"ז פסוקים לא פחות ולא יותר. והגאון החסיד בס' מעשה רקח מס' שבת טעמא טעים למה שאמר שלמה קי"ז פסוקים בשיר השירים. ולמה שאנו אומרים אותו בשבת ע"ש דברים טובים ונכוחים ראויים אליו זלה"ה.

ולנו בעניותנו אפשר לרמוז כי שיר השירים מדבר בגאולת מצרים. ונאמר בפסח. והוא רמז שיש בו קי"ז פסוקים במספר שנים שישבנו בגלות כמ"ש בסדר עולם. ובא הרמז בפסוקים לומר שנפסקו שנות הגזרה ת"ל שנה ונעשו רד"ו ואח"כ מרד"ו נעשו קי"ז וזהו פסוקים ששני פסקות היו ולא היו בגלות אלא קי"ז כמו שנאמר ודוק. ואפשר לרמוז דשם

אלהים מדת הדין וגברו רחמיו יתברך והפליא חסדו לישראל עבדו וצירף שם אל שהוא חסד עם שם אלהים מדת הדין למתק הדינין. והיה מספר אל אלהים קי"ז ולכן יצאו בקי"ז שנה דנצטרף מדת חסד אל עם אלהים. א"נ אפשר לרמוז במ"ש רבני אשכנז כי ת"ל הוא מספר ה' פעמים אלהים וקושי השעבוד היו פ"ו שנה משנולדה מרים כמספר אלהים וגברו רחמיו ית' ונהפכו ד' אלהים הנותרי' למדת רחמים ד' הויות וכנגדן ד' כוסות וד' גאולות זהו תורף דבריהם ז"ל בקצור. ומדבריהם נקח לרמוז כי כל מה שישבו בגלות מפטירת לוי שהיה פטירת אחרון שבשבטים עד צאתם היה קי"ז שנים צא וחשוב שם אלהים שהיה קושי השעבוד ושם הויה ועוד ד' נגד ד' הויות שנעשו במקום ד' אלהים ועם הכולל הכל גימטריא קי"ז ולזה יצאו בקי"ז שנים וכנגד זה פסוקי שיר השירים קי"ז ודוק הטב.

פסקה ה

ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצויינין שם. פירש הרב שבלי הלקט בשם אחיו דאעפ"י שהיו אנשים מתי מספר לא היו נבלעין במספר כל ההמון הגדול שבמצרים אלא היו מצויינים בדתם ומנהגם עד שידועים ונכרים והם ידועים לאומה בפני עצמה:

פסקה ו

ורב כמו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. אפשר להבין הכפל במ"ש הרשב"א בחידושי יבמות על דף מ"ו במאי דאמרינן התם דגר בעי מילה וכו' שכן מצינו אבותנו שמלו וכו' דמנא לן דהואי מילה בשעת קבלת התורה. ואפשר דכתיב כי מולים היו העם היוצאים ממצרים ומשמע להו שנימולו ביציאתן כלומר שמלו אותן שלא היו נמולין והנימולים הטיפו דם ברית וכו' והרמב"ן כתב דכל שהיו נמולין לא הוצרכו להטיף דם ברית דסלקא להו מילה דהא מפקדי עלה ולא דמי לגבעוני מהול וערבי מהול דכיון דלא מפקדי כמאן דלא מהילי דמו עכ"ל, ולסברא שכתב בתחילה דנימולו מה שלא היו נמולים והנימולים כבר הטיפו דם ברית. אפשר לומר דזהו הכפל וארא מתבוססת בדמיך שקבלת אלהותי ואומר לך בדמיך חיי כנגד אשר נימולו עתה. ואומר לך בדמיך חיי על שהנימולים הטיפו דם ברית: **ולדעת** הרמב"ן שהנימולים כבר סלקא להו מילה דהא מפקדי עלה אפשר דהכפל הוא ואומר לך בדמיך חיי כלפי הנימולים עתה. וכלפי אשר מלו כבר ואומר לך דייקא לאפוקי גבעוני וערבי דלא מפקדי כמאן דלא מהילי. אך להבדיל לך דייקא שאתה מזרע האבות ונצטוית על המילה אני אומר בדמיך חיי דסלקא לך המילה:

ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים. אפשר לפרש ותרבי דמימי האבות כבר היו ראשי הדורו' מקיימים התורה ותגדלי כי עתה אתם גדולים גדול המצווה שנצטויתם ומוכנים

לקבל התורה וזהו ותגדלי על דורות שעברו שאתם גדול המצווה ועושה. ותבואי בעדי עדיים לכאורה כי היכי דאמר ותרבי ותגדלי היל"ל ותעדי עדי עדיים. אמנם הכונה כי עדי עדיים הם ביזת הים וביזת מצרים וא"ש ותבואי בעדי עדיים:

ותבואי בעדי עדיים שדים נכונו. אמרו רז"ל בעדי עדיים ביזת מצרים וביזת הים שדים נכונו זה משה ואהרן. ויש לדקדק מה ענין ביזת מצרים וביזת הים למשה ואהרן. ואפשר במ"ש הרב שפתי כהן על התורה שנתחייב פרעה שהיה הרע של קין למשה שהיה הטוב של הבל שגזל תאומתו והצאן וגם ולדותיהן והרגו וכתיב את כל הון ביתו יתן ועל זה היה ביזת מצרים וזהו תורף דבריו ז"ל בקצר אמיץ. ואפשר שלכן זכו בשתי ביזות ביזת מצרים וביזת הים. ביזת מצרים בשביל מה שחייב פרעה למשה רבינו ע"ה וביזת הים לקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכמשז"ל דבביזת הים נתקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וז"ש רז"ל פ"ק דברכות א"ל הקב"ה בבקשה ממך צא וא"ל לישראל וכו' [והכונה שלא יאמרו הקב"ה הבטיחנו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולמה נשאל דרך שאלה. א"נ כפי דרכנו שיהיו איזה אנשים מישראל שיאמרו מאחר דביזת מצרים היא למשה והוא נותן לנו במתנה הרי כתיב ושונא מתנות יחיה ולא ירצו לשאול ולזה הוצרך לומר בבקשה מכם. נוסף על מה שהשיבו הם ואמרו והלואי שנצא בעצמנו משל וכו' ודוק.] והיינו בבקשה שחכל שלד דחייב לך פרעה ואתה תתן לישראל כדי שלא יאמר אברהם אע"ה ואחרי כן יצאו בשעת יציאה לא נתקיים בהם דביזת הים היא הרכוש גדול והוא אחר צאתם. וז"ש ותבואי בעדי עדיים שתי ביזות והטעם שדים נכונו משה ואהרן וביזת מצרים למשה רבינו ע"ה שחייב לו פרעה וביזת הים היא הרכוש גדול ודוק.

פסקה ז

וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה. אפשר במה שכתבנו לחקירת הרמב"ם דלמה נענשו המצרים והלא כך גזר ה' ועבדום וענו אותם ותירץ דה' לא אמר מצרים. והשיגו הראב"ד דעל מי תחול הגזרה ואמרנו בעניותנו שכל האומות היו מותרות לשעבד ישראל אבל המצריים לקו על שהיו כפויי טובה שיוסף הצדיק ע"ה היה מלך עליהם והחיה אותם והיו עבדיו וזה נחשב להם עון גדול ולקו אבל אם היו אומה אחרת לא היו לוקים. א"נ דאם היו עושים לקיים גזרתו יתברך שאמר ועבדום וענו אותם לא היו לוקים אך הם כונתם לענותם דוקא בשאט בנפש לא לקיים מאמר ה' ולא עוד אלא שאמרו הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל ולזה לקו. א"נ שכאשר באו משה ואהרן בדבר ה' לשלחם הוסיפו לשעבדם ואמרו תכבד העבודה ולזה לקו. ואפשר שהשלשה טעמים האלו רמוזים בכתוב הזה וה"פ וירעו אותנו המצרים שקבלו טובה הרבה מיוסף

הצדיק ע"ה והיו עבדיו. והם דוקא נאסרו לרעו"ת ביעקב. ועוד ויעגונו לא כיונו לקיים גזרת ה' כי אם לענותו ולכן מעותדים ללקות. ועוד ויתנו עלינו עבודה קשה כאשר שלח ה' להוציאנו הן ברשען אמרו תכבד העבודה זאת היתה להם ליענש עונשים קשים.

פסקה יא

ונצעק אל ה' אלהי אבותנו וישמע ה' את קולנו וירא את עניינו וכו'. בא להודיע כמה גברו רחמיו יתברך שכל העינוי היה צורך להוציא לאור ניצוצו' הקדושה אשר היו שם מאדה"ר. והבנים שהשליכו ליאור ושהיה שוחט ק"ן תנוקות בבקר וק"ן בערב היו רשעים גמורים כמשז"ל וכמו שאמרתי אני בעניי דרך צחות אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו שלא נראה ק"ן תינוקות בבקר וק"ן בערב שהיו שוחטים אלא במה שיש בו שהיתה נפשם לא מטוהרה. ולפ"ז צעקתם על העינוי ועל הבנים לא היתה כהוגן כי כן היה צריך ועכ"ז לא כלו רחמיו. וז"ש ונצעק אל ה' אלהי אבותנו כלומר עשה בשביל אבותנו הגם שאין אנו כדאים וישמע ה' את קולנו אעפ"י שהיינו בדרך לא טוב וגברו רחמיו וירא את עינינו קושי השעבוד הגם שהיה צריך ואת עמלנו הבנים שהיו רעים וטוב להם ליאבד ואת לחצנו עוד כובד העבודה הגם שהכל היה צורך עכ"ז גברו רחמיו יתברך ויוציאנו וכו' כמו שנבאר בסמוך בס"ד.

פסקה יח

ויוציאנו ה' ממצרים וכו' ולא ע"י שליח. פי' הרשב"ץ בפירושו שהוא מט"ט כי כן נקרא שליח בלשון יוון מטטרון עכ"ל. וזה עיקר ולא כמ"ש הרב המו' מהרי"ך נר"ו בספר המשובח שבח פסח דף כ"ח ע"ד שהוא תרגום משמרת ע"ש.

פסקה כב

ובמורא גדול זו גילוי שכינה כמ"ש או הניסה אלהים וכו' ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך. אפשר לומר כי הנה ידוע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושה מק"ל שנים שפירש אדה"ר מחוה וחזא לאונסיה הנפילים היו בארץ מצרים ולכן ישראל בעינוי ושעבוד בחמר ולבנים הוציאו הניצוצות. אמנם כאשר נטמעו בשערי טו' מ"ט והיו ח"ו נאבדים כ"י גברו רחמיו להוציאם. אך אכתי פשו ניצוצות הרבה ולכן כ"י נגלה בכבודו במצרים ונגמרו לצאת כל ניצוצות הקדושה ע"ד שאמרו המקובלים נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות נתן עיניו צמצם הצדיק ניצוצות הקדושה שהם עיניו ואז הניצוץ המחיה את הרשע אז ידלג כי החלק נדבק בכל ויצא ניצוץ קדוש שברשע המחיה אותו ונעשה גל של עצמות עכ"ד ועאכ"ו קלים וחמורים בגלוי שכינה שיתין רהוטי רהוט ניצוצות הקדושה. וז"ש ובמורא גדול זו גילוי שכינה לגמור בירור הניצוצות של קדושה כמ"ש או הניסה וכו' ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים שהיו בה

ניצוצות הקדושה וזהו לעיני"ך הם ניצוצות הקדושה לעינ"י כל ישראל אשר היו במצרים ובגילוי שכינה יצאו לאור וז"ש לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וכמו שפירשתי בעניותי וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ויקוצו מפני בני ישראל דכשיעור העינוי כן היו יוצאים לאור ניצוצות הקדושה והיו באים דרך גבר ופרו ורבו. ואם היתה נשמה שעשקה הסט"א ובנה עליה בנין בהגיע תור לצאת אותה הנשמה הורס הבנין כולו כדין גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כמ"ש הגאון הרמ"ע ז"ל ולפי העלות ניצוצות הקדושה הולכים ודלים המצריים שניטל הדרם וחיותם. וז"ש וכאשר יענו אותו לפי שיעור העינוי כן ירבה שע"י העינוי מוציאים לאור ניצוצי הקדושה ופרים ורבים. וכן יפרוץ הורס בבנין הסט"א כדין מקעקע הבירה ויקוצו מפני בני ישראל קצו בחייהם שראו שחיותם מתמעט בבירור ניצוצות הקדושה שהם חיותם.

ובא וראה מפלאות תמים דעים שכאשר באו משה ואהרן להוציאם ועדיין היה מרבית ני' הקדושה נתן בלבם תכבד העבודה על האנשים שעל ידי כובד העבודה עוד הם מבררים ניצוצי הקדושה. ועם כל זה עדיין נשארו הרבה והוצרך גילוי שכינה לגמור הבירור כדאמרן. ולפי האמור אפשר לומר שז"ש משה רבינו ע"ה ומאז באתי אל פרעה וכו' הרע לעם הזה שאמר תכבד העבודה וע"ז שאל למה הרעותה וכי תימא טובה היא להם למהר להוציא לאור ניצוצות הקדושה ע"י כובד העבודה א"כ למה זה שלחתני דאם עדיין יש להוציא הרבה ניצוצו' א"כ אינו זמן גאולה עדיין למה זה שלחתני ודוק.

עשר המכות

פסקה יז

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב. אפשר לומר כי בא ללמד ברמז כי המכות היו באים מכח עשר ספירות הקדושות כמו שכתבו גורי האר"י זצ"ל בפרטות. וכשתבא חשבון דצ"ך עד"ש באח"ב ותוסיף מ' כי כל מכה היתה של ארבע מכות כדעת רבי אליעזר יעלה הכל תקמ"א והוא מספר ר"ת של הספירות כח"ב גג"ת נהי"ם יעלה תקמ"א כמספר דצ"ך עד"ש באח"ב ועוד מ'. והם כמספר י"שראל. ומכאן תראה מהו קדושת י"שראל כמו שכתבנו בעניותנו במקומות אחרים.

וראיתי בהגהות מיימוניות סוף ה' חמץ שכתב משם ר"ח דאשמועינן רבי יהודה דכסדר הזה היו קורין מביאי בכורים ולא כסדר שכתוב בתהלים עכ"ל. ודבריו אינם מובנים וכן כתב הרב יעבץ בסידורו. והנה דרך דרש שכתבתי אני הדל בשמחת הרגל דהעשר מכות רמוז בתיבת ביד חזקה דם ביד צפרדע בחזקה וכו' אתי שפיר. אמנם זהו רחוק לומר שלזה כיון. אך אפשר שכונתו דרבי יהודה עשה סימנים לומר שמביאי בכורים באומרם

ביד חזקה ובזרוע נטויה היו מכונים כסדר הזה דצ"ך עד"ש באח"ב ולא כסדר תהלים ודוק הטב.

דיינו

פסקה א

כמה מעלות טובות למקום עלינו. אפשר לרמוז כי מעלות גימט' מתוק שגברו רחמיו יתברך להשפיע בצחצחות אורות גדולים למתק הגבורות ועי"ז עשה נסים ונפלאות וזה רמז אתה תקום תרחם ציון אתה חסד כמ"ש בזהר הקדש בסוד אתה כהן לעולם. תקום אותיות מתוק שיתמתקו הדינין ועי"ז יהיה עליה לעולמות וז"ש כמה מעלות טובות למקום. בסוד אתה תקו"ם והבן כי קצרתי. ואפשר לרמוז עוד כי כמה גי' אדנ"י כי הכל על ידה ודוק במה שכתבנו בעניותנו והארך וא"ש ההי"ב. ואפשר לרמוז כי מעלות הוא אותיות עלמות טמן ברמז כי הכל היה בזכות נשים צדקניות ועלמות אין מספר לחשיבותן כי הן היו סיבה לכל התשועה הזו בזכותן.

פסקה ב

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו. לפי פשוטו יש להרחיב הדברים כי בעשיי' הנס יש כמה חלקים א' הצלה ושני תועלת ושלישי נקמה באויב ורביעי קדוש שמו יתברך וחמישי נחת רוח לבעל הנס וששי צער לשונא ושביעי התמדת וריבוי התועלת לבעל הנס. ועל שבעה חלקים אלו יסבו בלכתן ט"ו מעלות האלו כנגד ט"ו שיר המעלות שאמר יעקב אע"ה ואדונינו המלך דוד ע"ה משורר ששי"ער בס' תהלות והם כנגד שם יה שנבראו בו שני עולמות כמשז"ל. ולמען תספר צא וחשוב פתיחה וחתימה בשפר מעלות האלו. הם שתי תיבות אלו דיינו עולו"ת מספר קי"ז כנגד קי"ז שנים של שעבוד מצרים כמ"ש בעניותנו לעיל בפסקת אנוס על פי הדיבור. שם רמז דלא היה השעבוד כי אם קי"ז וזכינו לכל אלו המעלות בעבור שהיו גדורים ולא נחשדו בעריות דשם י"ה מעיד עליהם החנוכי הפלואי וזה רמז ט"ו מעלו' כנגד שם יה שמעיד עליהם ובעבור ששמרו אות ברית זכינו לכל ט"ו מעלות אלו. עוד יש לרמוז דנקט תיבת אלו גימט' ל"ז שהוא מילוי ס"ג הרומז לבינה דמסטרא דיובלא יצאנו לחירו' כמ"ש בזהר הקדוש ונבאר קצת לפי החלקים שאמרנו ואתה תבא"ר הכל. פתח ואמר אלו הוציאנו ממצרים שיש בזה הצלה ותועלת שאנו בני חורין לעשות כל אשר תמצא ידינו וגם קידוש שמו יתברך כי אין שום עבד יכול לצאת ובני ישראל יוצאים ביד רמה. והגם שלא עשה בהם שפטים שהוא הנקמה. דיינו. כי הג' חלקים הראשיים היה לנו, אלו עשה בהם שפטים כי עתה יש ד' חלקים ביציאה ושפטים בהם ולא עשה באלהיה' שהוא צער

לשונא דיינו. ואלו דברים פשוטים וכבר רז"ל אמרו וכל המרבה לספר בי"מ וכו' ובכלל אף דברים פשוטים.

פסח מצה ומרור

פסקה א

פסח מצה ומרור. יש בזה רמז לבעל תשובה כי תחיל' וראש הוא עזיבת החטא ואח"כ לידבק בו יתברך ותמיד ידאג על שעבר מצותו יתברך וקיצר בעבודתו כמ"ש וחטאתי נגדי תמיד וכמ"ש כי עוני אגיד אדאג מחטאתי וזה רמז פסח שצריך לפרוש מן החטא כמשז"ל משכו ידיכם מע"ז וכתיב וכל ערל לא יאכל בו. ואח"כ מצה רמז לשכינה כמ"ש בזהר הקדוש וגם המצה רמז ליצה"ט לידבק בשכינה וביצה"ט. ולא ישכח מחטאותיו וידאג וזה רמז מרור כורך שתמיד ידאג על אשר עבר מצות ה' והן שלשה עיקרי התשובה.

פסקה ז

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו'. משנה פ' ערבי פסחים ובגמרא אמרו אמר רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא משם. והגם שמהמשנה והגמרא לא למדנו אלא שחייב להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וילפי לה מקרא דכתיב ואותנו הוציא משם. כתבו ז"ל שיתלהב האדם ויעשה הכנות כאלו הלילה הזו ליל התקדש חג הוא נכון ומזומן לצאת ממצרים. ובפרט לפי מ"ש מז"ה חסד לאברהם ז"ל שבכל שנה גברו רחמיו יתברך להוציא נפשות ישראל מתוך הסט"א משלשים יום קודם הפסח חלק א' בכל לילה עד שבליל פסח כבר כל הנפשות הם חוץ מהסט"א וכמו שהארכנו במ"א. וכבר אמרו בזהר הקדוש כי באמירת שירת הים בכל יום ישער האדם בו כי הוא עומד על הים עם כל ישראל ונקרע הים ועובר ביבשה ופרעה וחילו טובעים בים ואשרי העובד ה' בכל לבו:

חצי הלל

פסקה ג

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. כתבו המפרשים כי הללו עבדי ה' הם יוצאי מצרים. כמש"ה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וידוע דאחד מטעמי יציאת מצרים לפני זמנם כתבו ז"ל דהיינו שהשכינה שישבה עמנו השלימה החשבון. וידיע כי שם ה' בחינת שם הוא השכינה וז"ש הללו עבדי ה' היוצאים ממצרים הללו את שם ה' היא השכינה דכ"י ישבה עמנו ובעבור זה נתבטל חצי זמן הגלות. ויען פרעה הרשע הי"ל אמונות רעות ח"ו שהעולם קדמון. ואם יש בורא פועל

הטוב אינו פועל הרע. ועוד שאינו משגיח. פירשו המפרשים שז"ש הכתוב במכות כי אין כה' אלהינו כי אני ה' בקרב הארץ וכו' והארכנו בעניותנו בזה בכמה מקומות. ובזה אפשר שרמז כאן לבטל שלשה פשעי הנז' להרחיק ישראל מכל אמונות רעות הנז'. ועל זה אמר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם רמז בזה שצריך לברכו על הרעה מעין הטובה כי הכל ממנו יתברך אחד ואין שני וז"ש יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם בכל אופן ובכל ענין כי אין בלתו וממנו הכל בין לטוב בין למוטב ובזה הורה נגד אמונה רעה כי פועל הטוב וכו'. ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' רמז בזה דמהשמש יהיה סתירת אמונה רעה זו כי השמש מיבש הלח ומתיך היבש והן פעולות הפכיות אך משתנה הענין כפי המקבלים. וגם מהשמש הן נסתר שהעולם קדמון כי מהשמש ניכר שיש מניע, וגם השמש סותר אמונה רעה האחרת שבראו יוצר הכל להאיר על הארץ וכמו שכתבנו בעניותנו הקדמות אלו בקונטריס שמחת הרגל על ההגדה ובמקומות אחרים וז"ש ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' כי מהשמש נודע ביטול סברות רעות. ואמר רם על כל גוים ה' כי הוא היוצר הוא הבורא נגד אמונה רעה שח"ו העולם קדמון. מי כה' אלהינו המגביהי לשבת המשפילי וכו' שהוא משגיח בתחתונים והכל נלמד מהשמש.

מושיבי עקרת הבית וכו'. אפשר במ"ש בתנחומא פ' במדבר מושיב יחידים ביתה עמרם ויוכבד שבזכותם נגאלו ישראל וז"ש מושיבי עקרת הבית יוכבד שהחזירה עמרם אם הבנים שמחה שהיו מרקדין אהרן ומרים בפניה כמ"ש פ"ק דסוטה שהחזיר עמרם ליוכבד ועשה לה ליקוחין באפריון ומרים ואהרן מרקדין בפניה ומלאכי השרת אומרים אם הבנים שמחה הללויה שזיווגם להוציא גואל לישראל וז"ש בצאת ישראל ממצרים כי עי"ז שהחזיר עמרם ליוכבד יצאו ישראל ממצרים: [ובקונטרס סבר יוסף כתבתי עוד בעניותי רמזים בזה בס"ד.]

א"נ במ"ש בויקרא רבה פ' אמור ובמדבר רבה פ"ג דבזכות שהיו גדורים בעריות נגאלו ממצרים ע"ש. וא"כ אף דהקב"ה כ"י הוא כהן יכול על דרך משל לישא כנסת ישראל ואין חשש שהיתה שבויה ושבויה אסורה לכהן דהא נתפרס' דלא היה איסור מדיצאו ישראל מהגלות. ועוד דקי"ל דשבויה אמה מעידה עליה ושם יה עדות לישראל כמ"ש החנוכי הפלואי כמשז"ל. וז"ש הללויה הללו לשם יה שהעיד שם יה על ישראל שהם כשרים. וזוהי סיבה בצאת ישראל ממצרים שעי"ז דלא היה בהם פגם יצאו מגלות וכמשז"ל על פסוק מוציא אסירים בכושרות. וא"כ בית יעקב אין בית אלא אשה יכולה לינשא לכהן הגם שיצאה מעם לועז דאמה מעידה עליה [ורמוז במ"ש אם הבנים שמחה למ' שמים שהיא שמחה על בנים צדיקים שלא חטאו בזנות ומעידה עליהם ועי"ז זכו להיות אשה

כ"י כרמוז בר"ת אם הבנים שמחה הללו יה כדאמרן.] והיציאה מהגלות מופת חותך ולזה היתה יהודה לקדשו:

ברך

שפוך חמתך

פסקה ב

שפוך חמתך אל הגוים וכו'. כלפי דבישראל נאמר ולא יעיר כל חמתו. וגם שפך חמתו על עצים ואבנים לז"א שפוך חמתך כולה אל הגוים עצמן אשר לא ידעוך כלל. ועל ממלכות שיודעים קצת אבל בשמך לא קראו. כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו ואין אדם לוקה ומשלם. ולא נשאו ק"ו שאתה שפכת חמתך על עצים ואבנים להשאיר פליטת ישראל והם הרגו לישראל והחריבו בית המקדש. ואם היו הם טובים החרשנו אבל בהיותם רשעים נתחייבו על מה שעשו לישראל כמשז"ל על יהוא שנתחייב על מה שעשה לבית אחאב.

הלל

מסיימים את ההלל

פסקה ב

לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. אפשר לומר במשז"ל דצדיקים מהפכין מדת הדין למדת רחמים ורשעים מהפכין מדת רחמים למדת הדין ופירש רבינו האר"י זצ"ל זכור ה' מה היה לנו דשם ה' שהוא רחמים מ"ה שם הוי"ה במילוי אלפין מדת רחמים היה לנו גי' אלהים מדת הדין עכ"ד. והשתא קאמר דרך בקשה לא לנו ה' ה' שהוא מדת רחמים לא יהיה אלהים גימט' לנו מדת הדין וז"ש לא לנו ה' לא יהיה אלהים מדת רחמים. ומלבד שמדת רחמים תהיה כמות שהיא. לא לנו גם מדת הדין אלהים גימט' לנו יתהפך לרחמים כי לשמך שהיא מ' תן כבו"ד גי' לב נתיבות חכמה [תן כבוד. תן עם הכולל גימט' ג' אהיה במילוי יה"א מלבד ד' אותיות שרשיות והוא רומז לאימא כבוד ל"ב נתיבות חכמה על חסדך המשכת החסדים על אמתך ת"ת ודוק הטב ברמזים אלו וה' הטוב יכפר בעדנו] על חסד"ך על אמת"ך ובזה יהיה יחוד קבה"ו כמ"ש בזהר הקדוש בסוד אחותי בת אבי ויהיו רחמים גדולים ודוק כי קצרתי וא"ש ההי"ב. ואפשר לא לנו ה' ס"ת הוא לרמז שכ"י אין ה' שלם ואין הכסא שלם וחסר אותיות הוא ויעשה לכבוד שמו וז"ש כי לשמך תן כבוד:

פסקה ד

כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. שמעתי משם חכמי קאשטיליא שעשו נוטריקון התיבות האלו שהם ר"ת כפרתי ובקשתי סליחה. יושב שמים ענני וקבל תפלתי. אף שהרגתי אוריה. ולקחתי בת שבע ממנו. אוריה קודם ראויה אלי. עד כאן דבריהם. ואני הדל נראה לי לעשות הנוטריקון ור"ת באופן זה. כבוד והדר סמכני ימלוך שלמה וירבה עזו ובדין תורת אל שהרגתי אוריה. ולקחתי בת שבע מעולם. ה' אשתי קראה ראויה אלי:

ועל פי רמזים אלו יומתק מאי דאמרינן בסוף פסחים דלעת"ל נותנין כוס של ברכה לאברהם אע"ה לברך ואומר לא אברך שיצא ישמעאל ויצחק אומר שיצא עשו ויעקב אומר שנשא שתי אחיות וכן משה רבינו ע"ה ויהושע לא רצו ונותנין לדוד הע"ה ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. וצריך להבין דדוד הע"ה אחר שראה האבות ומשה רבינו ע"ה ויהושע דמפני דבר מה לא רצו איך הוא אמר אני אברך וכו' ושמעתי מי שפירש דדוד הע"ה סבר דהאבות ומשה רבינו ע"ה ויהושע כ"ע ידעי דהסיבה שאמרו אינו פגם ולפי רוב הענוה נמנעו אבל אם הוא נמנע יאמרו דבדין עשה שחטא בב"ש ולכן הוכרח לברך להורות שלא חטא עכ"ד. ולפ"ז א"ש דאמר כוס ישועות אשא דבפסוק זה רמוז ענין ב"ש ואוריה לומר דמשום דיש ס"ד שהיה פגם לזה אינו נמנע ויותר יצדק כפי מה שרמזנו בעניותנו בס"ד ודוק:

מזמורי הודיה

פסקה א

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. אפשר לפי פשוטו במשז"ל עתידה בת קול להיות מתפוצצת בראשי ההרים ואומרת מי הקדימני ואשלם מי עשה מזוזה שלא נתתי לו בית מי עשה ציצית שלא נתתי לו בגד וכיוצא והראשונים פירשו פ' מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון דהנה אמרו רז"ל חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול. ועכ"ז אף שאינו מצפה לתשלום גמול ממנו כי מת הוא. מ"מ אמרו רז"ל מאן דלוה ילווניה מאן דקבר יקברוניה וכו' ונמצא דגם חסד שעושים עם המתים יש לו תגמול מה' דמאן דלוה וכו' וז"ש מה יקר חסדך אלהים כי אין כמותו והוא חסד אמיתי. וכי תימא הרי חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת ואיך אמרתי מה יקר חסדך אלהים. דע ובני אדם שעושים חסד של אמת עם המתים, על כל פנים בצל כנפיך יחסיון דמאן דלוה ילווניה וא"כ שפיר קאמינא מה יקר חסדך אלהים שהוא חסד אמיתי דוקא:

ומעין דוגמא אני אומר למה שכתבו המפרשים דהירא מה' ליכא מי הקדימני דהכל

בידי שמים חוץ מיראת שמים. דלפי האמת הגם דהוא נתעורר ביראת ה' אלמלא הקב"ה עוזרו לא ימלט מיצה"ר ונמצא דסוף כל סוף הגם שהוא ירא שמים לשמו דוקא מבלי תוחלת לקבל פרס בשום צד לא תהיה תפארתו כי לא יוכל עשוהו לבדו. וז"ש מה יקר חסדך אלהים כי כל העושה מצוה איכא מי הקדימני ואפילו ירא שמים ותורת חסד על לשונו שלא על מנת לקבל פרס וליכא מי הקדימני עכ"ז אלמלא הקב"ה עוזרו שיהיה ירא שמים ושילמוד תורה לא יוכל לגמור הדבר ולא ימלט מיצה"ר. וז"ש ובני אדם אם המצא ימצא באופן שנראה חסד וליכא מי הקדימני דע כי אינו בשלימות כי בצל כנפיך יחסיון לעוזרם ובלתי עזרתך אינם יכולים לעשות:

עלה בידינו דלא יש חסד אמיתי כי אם מה' דאם הוא עם המתים ה' הוא פורע ויורא שמים ותורת חסד על לשונו בעי סמיכה וסיעתא דשמיא. וז"ש הודו לה' כי טוב כי הנסים והנפלאות הוא מצד טוביותו ורחמנותו וח"ו בל ימצא שיהיה חסד גמור באמת כי אם חסדו יתברך שהוא חסד של אמת מתחילה ועד סוף וזהו כי לעו"לם חסדו בכל צד ובכל אופן הוא חסד גמור:

הודו לאלהי האלהים וכו' למכה מצרים בבכוריהם וכו'. סמך זה למה שאמר כי מאשר עשה במצרים הודו כל העולם באלהותו ואמרו ז"ל שאם הכופרים היו במצרים היו מודים בחידוש העולם כידוע. ואפשר לקשר מ"ש ביד חזקה ובזרוע נטויה לגוזר ים סוף לגזרים בהקדמה שכתב הרב עיר וקדיש מהר"י קובו ז"ל והבאתיה אני עני בפני דוד דף מ"ז ע"ב דמצרים לקו על שהעבידו את ישראל דגזרת העבדות נתכפר בעבדות יוסף ומשו"ה אמר רחמנא וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. וכשהמרו על ים סוף דהדין היה להטביעם לולי שהיה חילול ה' אז יאמרו בגוים דאם הם רשעים אמאי הכה עשר מכות במצרים ומשו"ה ניצולו ישראל זהת"ד וז"ש ביד חזקה ובזרוע נטויה ומזה נמשך לגוזר ים סוף לגזרים אף שהמרו כי לעולם חסדו שהכל גלוי לפניו שימרו בים סוף ועכ"ז במד' רחמיו דן באשר הוא שם וכשהיו במצרים נתחייבו המצרים על העבדות. ואח"כ הצילם בים סוף שלא יהיה חילול ה' ח"ו והכל חסד ורחמים ככל צדקותיו.

ואפשר בזה לרמוז בפ' אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים עזי וזמרת יה וכו' פירוש כי גאה שהכה עשר מכות למצרים ועי"ז גאה בקי"ס סוס ורוכבו וכו' כדי שלא יהיה חילול ה' כי ברוב רחמיו דן באשר הוא שם ולכן במצרים לא הביט מה שימרו בים סוף אך לענין הטובה רואה לעתיד עזי התורה שנקבל וזמרת יה השירה שעתידים אנו לומר וע"י השירה נמחלים העונות כמשז"ל ויהי לי לישועה וכי תימא עיקרא דדינא פרכא דהתורה ראויה למלאכי השרת מדין בן המצר לז"א זה אלי וכו' והענין במה

שכתבתי אני הדל בדרושים דיש להשיב לטענת בן המצר דישראל לפנים ממה"ש דאור מחצב הנשמות סמוך לאורות ואח"כ מחצב המלאכים כמ"ש מהרח"ו ז"ל וא"כ ישראל לפנים ואנו יכולים לומר זה אלי ואנוהו נעשה לו מרכבה כ"י:

שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו ויפרקנו מצרינו כל"ח נותן לחם לכל בשר כל"ח הודו לאל השמים כל"ח. הרב עיר וקדיש מהר"ש הלוי בן אלקבץ ז"ל בספרו הנחמד מנות הלוי דף ק"ח ע"א כתב בשם רבינו מהר"א מגרמיזא זצ"ל קס"ו פסוקים במגילה קס"ו תיבות בפ' עמלק ופ' זכור קס"ו תיבות בהלל הגדול דכתיב ויפרקנו מצרינו זה המן איש צר ואויב וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר רמז לסעודת פורים עכ"ל:

ולי ההדיוט אפשר לומר רמז למספר זה כי המן גי' צ"ה וכשתוסיף ע"א שכל שררתו היה ע' יום וביום ע"א נתלה כמ"ש הרב מנות הלוי ז"ל והבאתיו בכמה מקומות. וא"כ ע"א עם צ"ה הם גימט' קס"ו והוא רמז נכון כי המן יתבטל ביום ע"א לגדולתו. וכבר נודע מרבינו האר"י זצ"ל כי סוד פורים הוא שיצא הארת מרדכי מיסודה. וז"ש שבשפלנו בשלא היינו ראויים זכר לנו כלומר גבר עלינו חסדו מר עובר זכ"ר במ' שהיא אלהים גימט' לנ"ו כי לעולם חסדו דבכל שנה יש הארה זו ויפרקנו מצרינו המן כל"ח דבכל שנה יש הכנעת הקליפה. ומזה נמשך שנתעוררו כל ישראל לקבל התורה כמשז"ל הדור קבלוה בימי אחשורוש. והעיקר הוא להמון העם שגדולי ישראל והצדיקים לא יחטאו השערה מן התורה וז"ש נותן לחם היא התורה שנקראת לחם על דרך נותן התורה. לכל בשר המון העם כל"ח שהיה קבלה גמורה עד סוף כל הדורות. וזה טעם לסעודה שנקראת לחם כמו עבד לחם רב בשמחת קבלת התורה לחם הרוהני:

ונרחיב הדברים כי בהלל הגדול רמז לישועות ישראל. תחילה וראש לגאולת מצרים כי קי"ז שנים היה השעבוד כמשז"ל ואמרו בזהר הקדוש דהגאולה מסטרא דיובלא וכתב הגאון החסיד במעשה רוקח שהיה ממ"ט שערים והיה כי תבא לחשבון קי"ז מ"ט גימט' קס"ו ולכן בהלל יש קס"ו תיבות. ועוד רמז שבליל התקדש חג האירו אורים גדולים וכתב הגאון החסיד במעשה רקח לדרכו ברמז שיש קס"ו תיבות במגילה והוכיה מהזהר הקדוש דכשהשכינה מקבלת אורות עילאין עשר כל אחד כלול מעשר הם ק' ושם אדני גי' ס"ה וכלא חד גי' קס"ו ע"ש באורך. וממנו נקח ליצ"מ שהיה בחינות גדלות והשכינה מקבלת אורות עילאין ולכן הלל גי' אדני ולרמז שמתיחד עם ק' וכלא חד גימט' קס"ו ולרמז זה יש קס"ו תיבות בהלל הגדול. ועיקרו בגאולת מצרים ולפי שכל הישועות נמשכות מגאולת מצרים. וגם כשהקב"ה מצמיח ישועה מאירים אורות עליונים ומקבלת מהם השכינה בכל ישועה וי"ט ולכן אומרים הלל:

ויש בהלל רמז לתשועת ישראל מצרת המן שהיה סוף הנסים שניתנו ליכתב שרומז גם כן בהלל קס"ו תיבות כדאמרן גי' המן ע"א שביום ע"א לשררתו נתלה וקבלו התורה. וכן יסד המלך דוד ע"ה מזמור זה בסימן קל"ו אותיות קול כי הקול קול יעקב ובזכות התורה נגאלנו ממצרים כמש"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וקריעת ים סוף היה בזכות התורה כמשז"ל על פסוק והמים להם חומה וכמש"ל וכל התשועות בזכות התורה וכמשז"ל כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וגאולת מרדכי וישראל בזכות התורה שהיה עוסק מרדכי עם כ"ב אלף תלמידים כנגד כ"ב אותיות התורה וגם שעתידין לקבלה מרצון והמודעא היה על תורה שבע"פ כמ"ש רז"ל בתנחומא והיא בחינת השכינה כמ"ש בילקוט ראובני וגם גאולה העתידה בזכות לימוד המשניות שהם תורה שבע"פ כמשז"ל. ולכל הדברות לזה הלל גמט' אדני והוא מזמור קל"ו אותיות קול ליחד קב"ה בחינת קול עם שכינתיה ועוד רמז הקול קול יעקב שהיא התורה. ואחר הנפלאות חתם בענין פורים. וז"ש שבשפלנו בהיותנו שפלים כמ"ש מאי עניות עניות דתורה. זכר לנו גימט' מרדכי היהודי עם הכולל כי בזכותו הושיענו ה' ורמוז סודו כמש"ל כל"ח דהארת פורים בכל שנה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל על פ' וז"כרם לא יסוף מזרעם וז"ש זכר לנו כל"ח. ויפרקנו מצרינו כמ"ש המפרשים עבדים משלו בנו פורק אין מידם דלב מלך ביד ה' אך העבדים פורק אין מידם וז"ש לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך והיינו רבותיה דאפילו שהוא אדם ולא מלך דבמלך דוקא כתיב לב מלך ביד ה'. עכ"ז גברו רחמיו וזהו לולי ה' מדת רחמים וז"ש ויפרקנו אף דפורק אין מידם ויפרקנו דייקא מצרינו המן ובניו הדיוטות. כל"ח דכשאנו אומרים פ' זכור הוא מוחה מלמעלה כמ"ש רז"ל במדרש הביאו רבנו בעל הרקח סימן רל"ד וכמו שכתבנו בעניותנו באורך בקונטרס אהבת דוד דרוש י"ד דף ס"ג ע"ג בס"ד וז"ש כל"ח. ואז קבלנו התורה וז"ש נותן לחם לכל בשר כי התורה נקראת לחם ולזה מגל"ה גימט' לחם שהיא התורה והוא סוף הנסים שנתנו ליכתב כי עד עתה שהיה מודעא היה צריך נסים שלא כטבע שלא יטעו במזלות וטלמסאות ומעתה אין צורך בזה כמ"ש הגאון מהר"י ביערת דבש דע"י קבלת התורה ידענו כל"ח ואין בלעדו וברוך שם כבודו. ובכן הודו לאל השמים שמתנהג בחסד וחסד אל כל היום והכל בידו כל"ח לעושה נפלאות גדולות לבדו:

פסקה ב

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו וכו'. אפשר לפרש במ"ש מהרימ"ט ז"ל דהאדם היה לו יצירה אחרת יותר מב"ח דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ותרגם אונקלוס והות לרוח ממללא דנמשך מזה כח הדברי להלל ולשבח לבורא יתברך

וז"ש נשמת כל חי תברך את שמך כי לא נתן הנשמה והרוח כי אם לברך בשמו וז"ש נשמת כל חי תברך את שמך ורוח כל בשר וכו' שלזה נבראו. ואפשר לרמוז דבשבת באה לאיש ישראל נשמה יתירה והוא לעבוד הבורא יתברך ולהללו ולשבחו וז"ש נשמת כל חי ור"ת תברך את שמך גימט' שבת עם הכולל. [ולזה אנו אומרים נוסח זה בשבת. וגם בי"ט יש הארת יום טוב. ועיקרו נתקן לשבת].

והנה שפתי לא אכלא לעורר אהבה אהב"ת נפש שצריך ליזהר לכבוד ה' המעטרנו במצות שבת וגם צריך לכבודו יתברך לחוס על הנפש יתירה שלא יגרום לה עצבות במקום ענג והם דברים שאינם זהירים בהם קצת מההמון וח"ו לא עלה על לבם לעבור איסור רק שאינם יודעים חומר האיסור כי ישראל קדושים ביודעים חומר האיסור ודאי כל איש יחזור לצור"ו לעשות רצון יוצרו הולך ביושרו. והני מילי הם ר"ת **אהב"ת. אמירה. הוצאה. בנין. תורה**. והגם שכל אלה הדברים פשוטים ליודעי ספר מ"מ לא אמנע להגיד קצת מחומר האיסור ואפשר שיועיל קצת:

אמירה כתיב אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי. וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשו' דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר אז תתענג על ה'. וארז"ל ודבר דבר שלא יהיה דיבור' של שבת כדיבור' של חול ופסק מרן בש"ע א"ח סימן ש"ז אסור לומר דבר פ' אעשה למחר או סחורה פ' אקנה למחר ואפי' בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. והרי ריבוי דיבור אפילו שאינו מקח וממכר אסור מדברי קבלה. ונודע דדברי קבלה כדברי תורה דמו. וכתב הרא"ש דהוא מן התורה מכלל תורה שבע"פ ואתא נביא ואסמכיה אקרא. ואמרו במדרש יהי אור דהמדבר דברי חול בשבת או מרבה דברים הוא מחלל שבת. וחרדה ילבש האדם כי אחרי שכיבד השבת בכמה הוצאות וכמה ענינים ונזהר בכמה אזהרות. נקרא מחלל שבת בדברו דברי חול ויגע לריק ולא עוד אלא שעונשו שמור ונוסף עוד שמעכב גאולת ישראל כי אין ישראל נגאלים אא"כ ישמרו שבת כמשז"ל והביטה וראה כי אחר ודבר דבר כתיב אז תתענג דדוקא הנזהר מדיבור זוכה לאז תתענג. אהה על הנפש יתירה הבאה לו סוערה ועצובת רוח ובמקום ענג תוציא שמח"ה ונשא"ו יגון ואנחה. וההולכים ליל שבת אחר ערבית לקאפ"י גדל חטאם מאד שהם מחללים שבת בדיבורם ובראשו נגעו וכהנה רבות מדברים האסורים ואם שותים קאפ"י קודם קדוש פתאים עברו על דברי הגמרא ירושלמית פ' ע"פ דאפילו מים אסור והוא תשובת הרשב"א ודין ש"ע וה' יחזירנו בתשובה כי"ר:

ואתיא מכללא ליזהר באמירת הגוי לעשות מלאכה שהוא איסור חמור. ולדעת איזה מרבוואת' קמאי יש בו איסור תורה כמו שכתבנו בעניותנו במקומו וגם הריטב"א ז"ל

כתב דשרש השבותין הם מן התורה:

והנה מרן בש"ע סימן ש"ז לא התיר אלא שבות דשבות במקום מצוה ולא מלאכה גמורה ע"י הגוי אלא באופן שיהיה שבות דשבות דוקא. ואנחנו קבלנו הוראות מרן ז"ל והעובר על דבריו ראוי לעונש על דרך שכתב הרב פנים מאירות ז"ל כמו שכתבנו מקום אחר. ויסתכל המסתכל כי הנה הקב"ה ברחמיו נתן לנו את השבת יום מנוחה כ"י כשם שהוא יתברך נח ביום השביעי וכ"י הקב"ה נח מדיבור כי בדבר ה' שמים נעשו. וכתב הרי"ף פ' ד' מיתות דבאותיות אי"ה אין צורך להקצ' שפתים וז"ש בה"א בראם כלומר הא אין צריך הקצת שפתים לרמוז שהקב"ה ברא העולם בלי יגיעה כלל עכ"ד הרי"ף ז"ל אמור מעתה ששבת הקב"ה בשבת אף מאותיות שאין בהם הקצת שפתים. ומזה נשכיל למעט הדיבור ביום שבת ביותר ואם בינה שמעה זאת.

הוצאה יש שמוציאין פאצוליט"ו או איסקאטזל"ה או מקל מן העיר לשדה. ובשדה מוליכין מבית לבית והוא איסור חמור מדרבנן שהוא כרמלית וכל העובר על דברי חכמים וכו' וכתיב בירמיה סי' י"ז שמעו דבר ה' מלכי יהודה וכל יהודה וכו' כה אמר ה' השמרו בנפשותכם וכו' ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכתב בספר מטה דן כי כאן מבואר דמזהיר למלכי יהודה שלא יוציאו משא והמלכים ודאי אינם נושאים משא ובודאי דר"ל דברים קלים שנושאים המלכים כגון מטפחת האף ומקל וכיוצא והרי מפורש בדברי קבלה דאין חילוק בין דבר קל לדבר כבד וזהו מרשות היחיד לרה"ר ומדרבנן אפילו לכרמלית וחמורים דברי סופרים. וכבר המשיל הגאון מהר"י ביערת דבש כי החוטא למלך מעיינים בדינו וכותבים פרוסי"סו ואח"כ גוזרים עליו מיתה. אמנם שומר הנצב על משמרתו ובא אדם לעבור ואומר לא תעבור אם אינו שומע תכף ממיתו בקנה השריפה אשר בידו ואין לו דמים:

והנמשל כי רז"ל שומרי משמרת התורה בדבר ה' ועמד ושתלן בכל דור ודור לשמור משמרת הקדש איכו השתא העובר על דברי תורה צריך עדים והתראה ושוב מעידין לפני הסנהדרין והסנהדרין בודקין את העדים בחקירות ושוב נושאים ונותנין עד פרק נגמר הדין. אבל העובר על דברי חכמים הוא עובר על דברי השומרים ותכף חייב מיתה כמי שעובר על דברי השומר שתכף חייב מיתה ולכן צריך ליזהר מאד בדברי חכמים. ומה גם דהכל נאמר למשה מסיני כמשז"ל וכמו שהארכנו במקומו ושם הבאתי דברי רז"ל. וכבר כתב הרמ"ע זצ"ל כי מדרבנ"ן עולה בגימטריא מפי גבורה. ואני בעניי אומר עוד כי מדרבנן גימטריא שמו כי בזה מתגדל שמו יתברך ומקיים לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכו' ועוד רמז כי מדרבנן גימטריא משה עם הכולל שם רמז דהכל נאמר

למשה רבינו ע"ה מפי גבורה. ומה טוב חלקו ומה נעים גורלו הזהיר לקיים מילי דרבנן. ותמיד התאוה תאוה לדעת מה יעשה ישראל ולקיים המצות בלי פקפוק כמו שנתבאר בתלמוד הקדוש כי בימי רב אשי נאספו רבבות אלפי חכמים באלול ואדר והיו לומדים מסכתא אחת באלול ומסכתא באדר והיה עמוד האש מן השמים תמיד בבית המדרש כמ"ש פ"ק דברכות ובתוספות שם. ובאופן זה נתחבר התלמוד הקדוש שהוא מסקנת רז"ל למאות ולאלפים ולכן מחויבים כל ישראל לקיים כל מה שאמרו רז"ל בתלמוד וזהו תורה שבע"פ ואין להאריך כאן בזה:

בנין כגון דא צריך לאודועי כי מי שבונה ביתו בעיר אעפ"י שקצץ דמים עם הגוי בקבולת והגוי עושה לעצמו אם הוא ידוע שזה הבנין לישראל אסור לעשותו בשבת וכן הוא דין מפורש בשלחן ערוך סי' רמ"ד וז"ל הפוסק עם הגוי לבנות לו חצירו או כתלו או לקצור לו שדהו אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניח לעשות מלאכה בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק עכ"ל. וכתב שם בהגהה אפילו אם דר בין העכו"ם יש לחוש לאורחים הבאים שם וכו' ע"ש:

ובא וראה מה שכתב גדול המורים אחד המיוחד בגדולי הפוסקים נודע ביהודה ובישראל גדול שמו הרשב"א ז"ל בספר הבתים שנשאל בעשיר אחד וזהיר במצות ולא יצא עליו שם רע מימיו דפסק עם הבנאים לבנות לו חצר בסך ידוע ואם הפסידו הפסידו לעצמן והתחילו במלאכה והיו עושין מלאכה לעצמן בשבתות ומתקנין האבנים בבתי העכו"ם רחוק מאותו חצר ובשבת א' בנו בחצר והעלו האבנים בדימוס וכשראה זה בעל החצר לא ידע אם מותר לעשותו בשבת או אסור ואחר שהלך לביתו חשש לאיסור ושלח ועיכב הבנאים וביטל המלאכה בשבת וביום ראשון קראוהו ראשי הקהל וא"ל מה זאת עשית ונשבע שלא ידע שהיו עושין מלאכה וקבל מה שהדין נותן עליו ועוד שיתן קנס על מה שאירע ולא רצו אלא נדוהו ועוד הטילו עליו קנס וחרה לו עד מות וישב בנדוי ה' ימים ושאל האיש אם עשו כדין במה שנדוהו:

והשיב רבינו ז"ל אלו פסק לבנות לו ביתו והם בונים לו בשבת אסור ואם מדעתו אפשר דבר נדוי הוא שמזלזל באסורין דרבנן ומ"מ בזה שלא נודע שבנו מדעתו ושלח שלוחו לעכבן אפשר שלא היה בר נדוי מן הדין אבל ראשי הקהל שנדוהו יש לדונם לזכות כי מפני שרוב העולם עכשיו אינם בני תורה קרוב הדבר לבא לידי תקלה גדולה ונמצא שם שמים מתחלל וכל כיוצא בזה מצוה ותקון ואמרו בית דין מכין ועונשין שלא מן הדין עכ"ל בקצור. ולמי שיש לו לב ויראת ה' בקרבו יספיק זה:

ועוד כתב רבינו יהודה רבו של רבינו בעל הסמ"ג ז"ל וז"ל בספר חסידים סימן שמ"ח

מעשה באדם אחד שהשכיר עכו"ם לבנות ביתו וקבל עליו העכו"ם בקבלנות והיה העכו"ם בונה בשבת ובימים טובים והיו מתרעמין עליו ולא חשש כי אמר שהעכו"ם קבל בקבלנות ובשלו עושה ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרעו עכ"ל. הראת לדעת מעשה רב כי לא נשאר הבית לא לו ולא לזרעו ונחלתו נהפכה לזרים מלבד עונשו בעה"ב לעבור בפרהסיא על דברי רז"ל בטענות שוא נגד הדין וראשי העם קדמוניות יתבוננו מה שהיה בדורו של רבינו הרשב"א ז"ל לנדות ולקנוס לירא ה' וגדול שלא ידע האיסור ועם כל זה שלח לבטלם. ויאזרו חיל לישר הדורים ולהעמיד ולקיים דברי רז"ל:

תורה חובת גברא לקבוע לימוד בשבת קדש ואמרו רז"ל במדרש שנתרעמה התורה לפני הקב"ה כשהיו ישראל נכנסים לארץ לומר עתה זה יתעסק בשדהו וזה בכרמו וכיוצא והתורה בטלה וא"ל הקב"ה כבר נתתי להם השבת וילמדו תורה בשבת. וכבר נודע דעון ביטול תורה חמור מע"ז ג"ע ש"ד כמשז"ל ואמר אליהו הנביא זכור לטוב לא נחרב הבית ראשון ושני ולא באו צרות על ישראל לכלל או לפרט כי אם בעון ביטול תורה דכתיב בפשע יעקב כל זאת:

אם כן איפה העוסקים במשא ומתן כל ימי החול יתעוררו מתרדמתם ולפחות ביום שבת יקבעו איזה שעות ללמוד בתורה כל אחד כפי ידיעתו וזו חובה כפולה ומכופלת למי שטרוד בעסקיו כל השבוע. ליחד יום שבת או רובו בעבודת ה' וכל אדם אינו חייב אלא בשיעורו אז יתענג ובתורתו יהגה והנפש יתירה תמצא מנוח לקדש יום שבת בג' סעודות לענג השבת כי פי ה' דבר:

וכבר אמרו רבנן בטעמא כי כל מה שיאכל בשבת ויתעדן במאכלו' אשו"רות מאש"ר שמנה לחמו והוא יתן מעדני ומטעמים כאשר אהב הכל יהיה לכבוד שבת וז"ש הכתוב ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם ותיבת לכם דרשוה רז"ל בעלמא להנאתכם והכונה כי קדש היא אפילו דבר שהוא לכם להנאתכם צריד שיהיה בכונה שהיא קדש ותכוונו בהנאה לכבוד שבת. וכבר ידוע מסוד קדושים ונבונים דמצוה לאכול בשר עוף דגים ואפשר כי האוכלם בחול להנאת עצמו הוא עב"ד ר"ת עוף בשר דגים והוא עבד ליצרו. אך בשבת הוא עבד להקב"ה שעושה לקיים מצותו לענג השבת. וגם בשר רמז לחיי האבות דחיו תק"ב שנה ובזכותם זכינו. לזה גם הוא אשר עם הכולל רמז לאם הבנים עוף גי' יוסף רומז ליסוד. דג גי' ז' רומז למלכות. באופן שבכל פונות יכוין לקדושת שבת ולקיים מצותו יתברך:

והן עוד היום יום הששי בערב יכין עצמו ליטהר ולהחליף שמלותיו לכבוד שבת ולא

כאשר נהגו קצת שמקבלים שבת במלבושי חול ובבקר מחליפים בגדיהם ולובשים בגדי שבת. ולא נכון לעשות כן כי צריך לקבל שבת בבגדי שבת ומצינו רז"ל שהיו מכינים עצמם כיוצא לקראת כלה. ואשרי האיש השם ארחותיו ומתקן דרכיו ובפרט ביום שבת קדש להזהר בכל אזהרות רז"ל ולענג השבת לא לענג עצמו. ואחרי שסעד סעודת שבת וכבוד שבת יאזור חיל ויוסיף אומץ ביראה ואהבה ושמחה רבה למלאת כריסו מקדשי שמים בלימוד תורה הקדושה. ומזה ימשך עליו שפע קדושה גם בימי החול להיות זריז בעבודת ה' בתפלה וקביעת עת לתורה והבא ליטהר מסייעין אותו ושכרו כפול מן השמים.

הן הן הדברים הנקנים במשיכ"ה דאוריתא הגם שאינם מענייננו אין שפ"ה מעכבת כיון שהוא לזכות את הרבים ולהתעורר ביראת ה'.

הדרי בי אפטיר בשפ"ה יטמין ברמ"ז כי ר"ת נשמת כל חי הוא נכח לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד וזהו נכח כלומר נכח פני ה'. ואמר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד וכמשז"ל כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה צריך להלל יה ופירש בס' חוזה דוד שזהו רמז לנעוץ סופו לתחילתו כל הנשמה תהלל יה אשרי האיש וכו' כי אם בתורת ה' חפצו. דאיך יתכן דבכל נשימה יהלל יה לז"א בתורת ה' חפצו. ובתורתו יהגה יומם ולילה [ויש לרמוז ה' חפצו ובתורתו ס"ת גי' טוב אין טוב אלא תורה ומבטל קליפת זבוב ע"י התורה כמ"ש הרב עיר וקדיש מהר"ר שמשון מאסטרפולי זצ"ל ולכן זבוב גי' טוב שע"י התורה מתבטלת. וזאת לפנים רמזתי ואברהם זקן בא בימים ר"ת זבוב שהיה מבטלה בעסק התורה וכמשז"ל ואברהם זקן ויושב בישיבה ובזה אפשר לפרש מ"ש בפרק שירה זבוב בשעה שאין ישראל עוסקים בתורה כל הבשר חציר וכו' דאם היו עוסקים בתורה היו מבטלים קליפת זבוב ועתה כשאינם עוסקים קמה וגם נצבה לומר גנות ישראל ח"ו כל הבשר וכו' וכל חסדי וכו' כמו שפירש בתקונין כל חסד דעבדי לגרמיהו עבדי ודוק כי קצרתי.] והתורה כלה שמותיו של הקב"ה ובעוסקו בתורה נמצא שהוא מהלל יה תמיד עכ"ד. וזה רמז נשמת כל חי ר"ת גי' לחם שהיא התורה ובעוסקו בתורה נמצא שמפאר ומרומם זכרו תמיד:

אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. פירש לפי שאמר ומבלעדיך אין לנו גואל וכו' בכל עת צרה וצוקה וס"ד כי כאשר לא יש צרה וצוקה אינו נטפל בנו לז"א כי בכל זמן אף דשנים כתקנן כסדרן וכהלכתן אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה בכל ענין ובכל פרט הוא יעזרנו ויסמכנו והכל ממנו בהשגחה פרטית לטוב לנו כל הימים ברב חסדיו הרבים:

אלהי הראשונים והאחרונים. פירוש אלוה כל בני אדם. אלוה כל בריות כל בעלי חיים אדון כל תולדות צומח ודומם כי הוא יתברך אדון הכל בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

פסקה ג

נסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותנו. דחייב לברך על נס שנעשה לאביו ולרבו כמ"ש בש"ע א"ח סי' רי"ט. ומיהו בתחילה מברך על נס שנעשה לו ואח"כ על נס שנעשה לאביו כגון אם במקום א' נעשה לאביו נס ולו גם כן נעשה נס במקום ההוא יראה דמברך על נס שנעשה לו ואח"כ על נס שנעשה לאביו ואפילו לפי מ"ש הגאון מהר"ר רפאל נר"ו אב"ד דק"ק אהוב בספרו הנחמד ושב הכהן דצריך לברך כסדר שנעשו לו הנסים ע"ש סי' ק"א. מ"מ נראה דגם שנעשה הנס לאביו מקודם שנעשה לו הנס יברך על נס שנעשה לו ויכלול בברכה הנס שנעשה לאביו. ומשו"ה בהודאה זו נקט שעשית עמנו ועם אבותנו וכן הוא נסח הברכה אשר גאלנו וגאל את אבותנו דודאי ניסא דידיה קדים. ומנסח הברכה שמעינן דאפילו אם נעשה במקום א' נס לאב ובנו ביחד כשמברך בנו אומר שעשה לי ולאבי נס במקום הזה דהוא קודם. ובנס דידיה צריך לכלול שאר נסים אבל בנס אביו לא וכן ראיתי שכתב הרב מג"א ז"ל ומיהו בדין הרב הגאון הנז' כתבתי אני עני במקום אחר בס"ד.

מלפנים ממצרים גאלתנו ה' אלהינו מבית עבדים פדיתנו. אמר גאלתנו שחייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים דכתיב ואותנו הוציא משם כדתנן פ' ע"פ. ואפשר דגאלתנו קודם הזמן והטעם מבית עבדים המצריים עבדים ליוסף הצדיק וגם מה שהיה הוא עבד כיפר העבדות כמ"ש ז"ל. א"נ מבית עבדים פדיתנו שהם זרע חם עבדים לשם ואנחנו מבני שם:

פסקה ד

שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע. פי' כי תפלת עניים ישמע. אך צעקת הדל אף שהוא יחיד כיון שהוא בצעקה אהניא ליה שתכף יענהו וזהו תקשיב ותושיע. ואפשר זה כפל הכתוב כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו כפל שמוע אשמע שתכף יענהו על דרך שאומרים שנתינה לעני מהר נחשב שתי נתינות וכן שמוע אשמע היינו תכף:

בפי ישרים. שהם ענוים כדמוכח סוף פ' כסוי הדם והם מרכבה לשכינה מ'. ובשפתי צדיקים אחוזים ביסוד. ובלשון חסידים אחוזים בחסד. ובקרב קדושים דנשפעים מקדש בחינת חכמה. ורמוז יחוד קבה"ו והמשכת החסדים והשפעת אבא. ור"ת יצחק רבקה

ככתוב בסדורים רמז יצחק רבקה גימט' תפלה. הוא ברחמיו ישמע תפלתנו ויגאלנו גאולה שלימה על דב"ר כבו"ד שמ"ו כי עמך מקור **חיים**:
כל הנשמה תהלל יה הללויה ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה ומרומם על כל ברכה ותהלה בנל"ך ואע"י ת"ו ש"ל ב"ע